

İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklenti ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri

- Evaluation of Guidance Teachers About The Expectations And Problems of İmam Hatip High School Students-

Yusuf BATAR*

Atf/Citation: Batar, Yusuf. "İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklenti ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri/Evaluation of Guidance Teachers About The Expectations And Problems of İmam Hatip High School Students". *Mesned: İlahiyat Araştırmaları Dergisi / Journal of Mesned Divinity Researches*, (Güz 2019-2): 381-423.

Öz:

Bu çalışmada İmam Hatip Lisesi (İHL) öğrencilerinin okul rehberlik servisine yansıttıkları sorunlar ve beklentiler rehber öğretmenler gözüyle incelenmiştir. Örneklem grubu ile derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış bir mülakat formu hazırlanmış ve araştırmacı örneklem grubu ile mülakatları bizzat gerçekleştirmiştir. Mülakatlar kayıt altına alınmıştır. Çalışmanın örneklem grubunu Malatya İl merkezinde eğitim öğretime devam eden 11 okuldaki 12 rehberlik öğretmeni oluşturmuştur. İl merkezinde yer alan bu okulların öğrenci çeşitliliği ve yoğunluğu, örneklem seçiminde etkili olmuştur. Ayrıca rehber öğretmenlerin de, görevleri ve okuldaki konularının bir gereği olarak bu okullardaki sorunları ve öğrenci taleplerini daha nesnel bir şekilde yansıtabilecekleri öngörülmektedir. Rehber öğretmenler ile gerçekleştirilen mülakatlarda öğrencilerin sorun ve beklentileri konusunda sıklıkla dile getirilen konular belirlenmiştir. Elde edilen verilere göre öğrencilerin aşağıdaki konularda sıklıkla rehberlik servisine yöneldikleri görülmüştür: Özellikle merkezi yerleştirme sınavı olmaksızın öğrenci alan okullarda akademik anlamda başarı problemleri ile yine aynı okullarda okul aidiyeti problemlerinin varlığı en önemli problem alanı olarak görülmüştür. İkinci önemli problem ise aile baskısı gibi çevresel faktörlere bağlı olarak İHL'ye gelmek durumunda olan ve bu sebeple okula aidiyet problemleri yaşayan önemli bir öğrenci grubunun varlığı tespit edilmiştir. Üçüncü olarak öğrencilerin büyük bir çoğunluğu aslında gelecek yaşamlarında din hizmetlerinde çalışmayı düşünmemektedir. Bu öğrenci gruplarında meslek derslerinin çok fazla olması bir gereklilik olarak düşünülmemektedir. Dördüncü olarak öğrencilerin bir kısmı kendisini toplumsal beklentilerin baskısı altında hissetmektedir. Söz konusu problemlerin dışında öğrencilerin iletişime oldukça açık oldukları ve güven ortamı sağlandığında kendilerini çok rahat bir şekilde ifade edebildikleri, arkadaşlık ilişkilerinin oldukça iyi olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, İmam Hatip Lisesi Öğrencisi, Öğrenci beklentileri, Rehberlik, Okul aidiyeti.

Abstract:

** Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, Yusuf.batar@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1620-7754.

In this study, the problems and expectations that Imam Hatip High School (IHL) students reflect on the school guidance service are examined from the perspective of guidance teachers. In-depth interview method was used with the sample group. A semi-structured interview form was prepared and the researcher conducted the interviews with the sample group. Interviews were recorded. The sample group of the study consisted of 12 guidance teachers working in 11 IHL in Malatya. These schools located in the city center are thought to reflect the profile of these schools in terms of student diversity and density. In addition, guidance teachers are expected to be able to more objectively reflect problems and student demands in these schools as a requirement of their duties and position in the school. In the interviews conducted with the guidance counselors, the issues rose frequently about the problems and expectations of the students were identified. According to the data obtained, it is seen that students frequently turn to guidance service on the following subjects: First of all there are some academic success problems especially in schools that take students without central placement exam and school belonging problems in the same schools. The second important problem is the presence of a significant group of students who had to come to IHL due to environmental factors such as family pressure and therefore had problems with belonging to the school. Third, the vast majority of students do not actually consider working in religious services in their future lives. It is not considered as a necessity that there are too many vocational courses in these student groups. Fourth, some of the students feel under pressure from social expectations. In addition to these problems, it is seen that students are quite open to communication and can express themselves very easily when the trust environment is provided, and friendship relations are quite good.

Key Words: Religious Education, Imam Hatip High School Student, Student Expectations, Guidance, School belonging.

1. GİRİŞ

İmam Hatip Liselerinin sorunlarını tespit etmeye ve bu okullardaki öğrencilerin genel profilini ortaya koymaya dönük çalışmalar son yıllarda yoğun bir şekilde yapılmaktadır. Nitel ve nicel araştırma yöntemleriyle yapılan bu çalışmalarda İHL eğitiminde rol alan birçok paydaşın etkisi, yaklaşımı, önerileri gün yüzüne çıkartılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda öğrenci profili, velilerin beklentileri, öğretmenlerin konumu, okul idarecilerinin görüşleri vb. konular ele alınmaktadır. Alan çalışmalarında başta veliler olmak üzere, öğretmenler, idareciler vs. bütün yetişkinler genellikle İHL öğrencisini arzu edilen seviyede olmamakla eleştirmektedir. Bu çalışmalardaki verilere bakıldığında genellikle yetişkinlerin öğrencilerden bekledikleri ile öğrencilerin kendi beklentileri arasında bir uyumsuzluğun olduğu dikkat çekmektedir. Belki de bu çelişki, yetişkinlerin bu okulları daha çok hayal ettikleri dünyanın bir aracı olarak görmelelerine karşın; yetişkinlerin bu öznel gündeminden habersiz öğrencilerin, bir şekilde kendi gündelik hayatlarına yoğunlaşmalarından kaynaklanmaktadır. İmam Hatip Okullarını birçok paydaşı açısından analiz eden bir çalışmadaki şu tespit bu durumu ortaya koymaktadır: “İlişki kurduğum öğrenciler, siyasi bir amaç gereği olarak burada bulduklarını ya da bu okulların sosyal bir dönüşüm aracı olduğunu düşünmüyordu. Siyaset bilmeyen ya da onunla ilgilenme-

yen gençliğin bir davranış özelliği olarak öylesine, gündelik hayatlarına devam ediyorlardı.”¹

Bu tür analizler gösteriyor ki, yetişkinlerin ve kurumların beklentileri dışında daha çok bu okullarda okuyan gençlerin beklentilerini ve sorunlarını daha nesnel şekilde yansıtabilecek çalışmalara ihtiyaç vardır. Çünkü her şeyden önce okul, çeşitli problemlere sahip olan öğrencilerin uyum sağlamalarına yardım etmek zorundadır. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri bu konuda önemli bir hizmet kaynağıdır.² Bu okulların rehberlik servislerinde biriken bilgiler ve belgeler öğrencilerin profili hakkında önemli bir kaynaktır. Aynı zamanda bir okulun rehber öğretmeni, okul içindeki sorunları çok etkin bir şekilde gözlemleme imkânına da sahiptir. İşinin doğası gereği öğrencilerle sürekli iletişim halinde olması, öğrencilerin yaşadığı sorunların çoğunda çözüm odağı konumunda olması, rehber öğretmene bu imkânı vermektedir. Okulun adeta nabzını tutan bu öğretmenlerin gözlemleri ve tespitleri başta araştırmacılar olmak üzere diğer bütün ilgililer için de önemli bir veri kaynağıdır. Ancak yapılan çalışmalar içerisinde İHL okullarında görev yapan rehber öğretmenlerin bu okullara ilişkin görüşlerini ve tespitlerini inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmada Malatya İl merkezinde eğitim veren İmam Hatip Liselerinde görev yapan rehber öğretmenler nezdinde nitel bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın temel problemi, İHL öğrencisinin eğitsel, psikolojik ve sosyal beklentileri, okul içinde ve dışında yaşadığı sorunları hakkında rehber öğretmenlerin tespitlerini ve bu konulardaki önerilerini ortaya çıkarıp analiz etmektir. Araştırmamızda öğretmenlerle yüz yüze mülakat yöntemi tercih edilmiştir. İHL konusunda daha önceden yapılmış olan araştırmalar ve özellikle bu okullardaki eğitimin paydaşlarıyla sürekli yaptığımız görüşmelerde dile getirilen sorunlar çerçevesinde 20 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış bir mülakat formu oluşturulmuştur. Bütün mülakatlar bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Öncelikle okul idarecileriyle ve daha sonra da rehber öğretmenlerle ön görüşmeler yapılmıştır. Ön görüşmeler araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında öğretmenler bilgilendirilmiş ve soru formları kendilerine teslim edilmiştir. İki haftalık bir süreden sonra öğretmenlerle tekrar görüşülerek araştırma hakkındaki tespitleri ve önerileri sözlü ve yazılı bir şekilde alınmıştır. Öğretmenlerden elde edilen veriler değerlendirilirken, okulun sınavlı-sınavsız öğren-

¹ İren Özgür, *İmam Hatip Okulları İnanç Siyaset ve Eğitim*, (Çev: Hazal Yalın, Egemen Özkan), İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015, 112.

² Hasan Tan, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Teori ve Uygulama*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986, 89.

ci alış sistemi, kız-erkek şubesi ve karma eğitim değişkenleri göz önünde bulundurulmuştur.

Malatya İl merkezinde 2018-2019 eğitim öğretim yılı itibariyle hizmet veren 12 adet İmam Hatip Lisesinin 3 tanesi sınavla öğrenci kabul etmektedir. Sınavla öğrenci alan okulların bir tanesi kız, diğer ikisi karma eğitim yapmaktadır. Sınavsız öğrenci alan okulların ise 3 tanesi sadece kız öğrenci alırken bir tanesi de sadece erkek öğrenci almaktadır. Diğerlerinde ise karma eğitim yapılmaktadır. Bu araştırmada henüz yeni açılmış olan 1 okulun dışındaki 11 okuldan veriler toplanmıştır.

Okullarda çalışan rehber öğretmenlerin mesleki deneyim açısından oldukça kıdemli oldukları gözlemlenmektedir. Nitekim görüştüğümüz 12 öğretmenin 10 tanesi 15 yılı aşkın bir süredir öğretmenlik yapmakta olduğunu, birisi ise 6 yıllık ve diğeri de 4 yıllık öğretmen olduğunu ifade etmiştir. Görüşme yaptığımız öğretmenlerin 3 tanesi 5 yılı aşkın bir süreden beri şu anda bulunduğu okulda çalıştığını, iki tanesi 3 yıldan beri, 3 tanesi 1 yıldan beri, bir tanesi 2,5 yıldan beri, bir tanesi de son 5 aydan beri şu anda bulunduğu okulda çalıştığını ifade etmiştir. Görüşme yaptığımız öğretmenlerden sadece 3 tanesi İHL dışında bir okulda çalışmadığını, diğerlerinin tamamı daha önce farklı okullarda da çalıştığını ifade etmiştir. Öğretmenlerin farklı okullarda çalışmış olması öğrencileri okul türlerine göre kıyaslayabilmeleri açısından bir avantaj oluşturmaktadır.

Rehber öğretmenlerle gerçekleştirilen görüşmelerde kendilerine yansıyan şekliyle öğrencilerin temel sorunları ve beklentileri hakkında genel bir tablo ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda öğrencilerin sorun olarak kabul ettikleri ve rehberlik servislerine yansıttıkları konular ve rehber öğretmenlerin okul ortamında gözlemledikleri sorunlar üzerinde durulmuştur. Rehber öğretmenlerin tespitlerine dayalı olarak yapılan bu çalışmayı diğer araştırmalardan farklı kılan en önemli özellik "sorun odaklı" olmasıdır. Rehber öğretmenlerin gündemini, kendilerine ulaşan öğrenciler ve dile getirdikleri sorunlar oluşturduğundan dile getirdikleri bazı tespitler diğer çalışmaların ortaya koyduğu genel tabloya uymayabilir. Genel tabloda sorunsuz gibi görülen bazı alanlarda az da olsa bazı problemler ifade edilmiş olabilir. Herhangi bir sorunu olmayan öğrenci kolay kolay rehberlik servisine gitmez. Okuldan genel anlamda memnun olan bir öğrenci bile rehberlik servisine memnuniyetini bildirmek için değil sorun bildirmek için gider. Dolayısıyla yansıtılan verileri ve gözlemleri bu gözle okumak gerekir.

2. ÖĞRENCİLERİN REHBERLİK SERVİSİNE TAŞIDIĞI KONULAR

Öğrencilerin rehberlik servisine ilettikleri konuları dört ana başlık altında toplamak mümkündür. Etkili ders çalışma ve derslerinde başarılı olma meselesi, sınav kaygısı ve üniversite tercihleri gibi eğitsel konular; ailevi problemler, ekonomik sıkıntılar, arkadaşlık ilişkileri gibi kişisel problemler ve meslek seçimini ilgilendiren konulara varıncaya dek birçok sorun gençleri bu yaşlarda meşgul etmektedir. Öğrencilerin rehberlik servisine ilettikleri konuların yoğunluk derecesini öğrenmek için de rehber öğretmenlere ayrı bir soru yöneltilmiş ve öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplarda en fazladan aza doğru şöyle bir liste oluşmuştur:

- ✓ Eğitsel rehberlik ve verimli ders çalışmayla ilgili konular,
- ✓ Sınav kaygısı ve sınava etkili bir şekilde hazırlanmayla ilgili konular,
- ✓ Arkadaşlık ilişkileri,
- ✓ Ailevi sorunlar ve aile içi iletişim çatışmalarına ilişkin sorunlar,
- ✓ Meslek seçimi ve kariyer planlamasıyla ilgili konular,
- ✓ Öğretmenlerle ve okul idaresiyle yaşanan problemler,
- ✓ Karşı cinsle ilişkiler konusunda yaşanan sorunlar,
- ✓ Motivasyon, öfke kontrolü, özgürlük, zaman yönetimi, özgüven vb. sorunlar,
- ✓ Ekonomik sorunlar,
- ✓ Şiddet, ihmal ve istismar konularıdır.

Yukarıdaki liste, dile getirilen sorunların yoğunluğu dikkate alınarak oluşturulmuştur. Özellikle ilk altı maddede yer alan konular, nerdeyse görüştüğümüz bütün öğretmenler tarafından dile getirilen hususlardır. Listenin geri kalan maddelerinde yazılan hususlar ise bazı öğretmenlerin işaret ettiği sorunlardır. Örneğin karşı cinsle ilişkiler konusunda yaşanan sorunlara sadece iki öğretmenimiz değinmiştir. Diğer okulların sorunlar listesinde bu konuya yer verilmemiştir. Benzer şekilde maddi yetersizlikler konusuna da sadece iki öğretmenimiz yer vermiştir. Şiddet, ihmal ve istismar konularını ise kenar semtte yer alan bir okulumuzdaki öğretmen dile getirmiştir. Ancak verimli ders çalışma, sınav kaygısı ve sınavda başarılı olamama endişesiyle ilgili sorunlar daha yaygın bir şekilde dile getirilmiştir. Bu kapsamda gençlerin ailelerinden ve di-

ğer çevrelerinden gördükleri psikolojik baskı da ciddi bir sorun olarak yansıtılmaktadır.

Rehber öğretmenlerinin dikkat çektiği diğer bir husus da meslek seçimi konusudur. Bu yaş döneminin temel bir probleminin rehberlik servislerine de yansımış olması doğaldır. Fakat bu arayışın probleme dönüşmesi sınav sisteminden dolayı öğrencilerin istedikleri alanı seçememişleriyle ilgilidir. Örneğin sınavla öğrenci alan okullarımızda aslında Fen Lisesine gitmek isteyen bazı öğrenciler, yeterli puan alamadıkları ya da ailelerinin isteğinden dolayı zorunlu olarak İHL'yi tercih etmektedirler. Rehberlik öğretmenleri bu öğrencilerin başta Arapça olmak üzere diğer meslek derslerini pek fazla önemsemediklerini, hatta bu dersleri angarya olarak gördüklerini ifade etmektedirler. Üniversiteye giriş sınavında bu derslerle ilgili herhangi bir sorunun gelmeyişi ve bu öğrencilerin büyük bir kısmının İlahiyat dışındaki alanları tercih etmesi, söz konusu derslerle ilgili negatif algıyı iyice pekiştirmektedir. Dolayısıyla sınavla öğrenci alan İHL programlarında acilen bir düzenlemeye gidilmelidir. Özellikle 11. ve 12. sınıfların programında öğrencilerin Yüksek Öğretimle ilgili tercihleri doğrultusunda sözel sınıf, sayısal sınıf, eşit ağırlık sınıf ve İlahiyata hazırlık sınıfı oluşturularak derslerin yoğunluğu buna göre ayarlanabilir. Böylece öğrenciler hedefledikleri alana uygun çalışabilecekleri gibi meslek dersi öğretmenleri üzerindeki, *bu öğrencileri fazla sıkmayın* baskısı da kalkmış olur.

Dile getirilen sorunlar incelendiğinde cinsiyet, ekonomik durum, akademik başarı gibi durumları farklı olsa da bu yaş aralığındaki öğrencilerin sorunları benzerlik arz etmektedir. Ancak sorunları yoğunluk sırasına göre sıraladığımızda özellikle akademik düzeyi daha düşük olan bazı okullarımızda kişisel ve ailevi sorunlar daha fazla ön plana çıkmaktadır. Lise öğrencilerinin problemlerine ilişkin daha önce yapılmış bir çalışmada da başarı durumu zayıf olan öğrencilerin daha fazla problem bildirdikleri tespit edilmiştir.³ Görüştüğümüz rehber öğretmenlerden bir tanesi bu konuyla ilgili şöyle bir analiz yapmıştır: *“Okulumuz, sınavla öğrenci almaya başladıktan sonra gelen öğrenciler daha çok akademik başarı ile ilgili konularda rehberlik servisine başvururken önceki yıllarda sınavsız sistemle kayıt yaptırmış olan öğrencilerde duygusal sorunlar, karşı cinsle ilişkiler gibi konular daha fazla ön plana çıkmaktadır.”* Bu analizden de anlaşılıyor ki, akademik başarı ile duygusal sorunlar arasında negatif bir ilişki vardır. Başka bir ifadeyle akademik başarıya odaklanmak, duygusal bazı sorunları çözmüş olmayı gerektirir. Dolayısıyla ailenin ve öğretmenlerin, akademik başarının yanı sıra öğren-

³ T. Fikret Karahan, “Lise Öğrencilerinin Problemlerini Etkileyen Faktörler,” *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 8/1. (2015), 153.

cilerin duygusal durumlarıyla ilgili de duyarlı olmaları gerekmektedir. Bu konuyu biraz daha netleştirmek için rehberlik öğretmenlerine bununla ilgili ayrı bir soru yöneltilmiştir.

3. ÖĞRENCİLERİN DUYGUSAL DURUMUNA İLİŞKİN TESPİTLER

Öğrencilerin duygusal durumunu bu yaş döneminin kendine has inişli çıkışlı özellikleriyle ilişkilendiren öğretmenler aynı zamanda farklı değerlendirmelerde de bulunmuşlardır. Bu konuyla ilgili değerlendirmelerde öğrencilerin cinsiyeti, akademik başarı durumları, sosyo-ekonomik düzeyi ve psikolojik özelliklerinin öğrencilerin duygusal durumu üzerinde belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin kendi cümleleri konuyu daha da somut bir şekilde gözler önüne sermektedir. İşte farklı okullardaki öğretmenlerin bu soruya verdiği cevaplar:

“Öğrencilerin duygusal durumları genel olarak inişli çıkışlı ve değişkenlik göstermektedir. Belli zamanlarda çok enerjik ve dışa dönük olan bazı öğrenciler farklı zamanlarda daha içe kapanık gözlenebilmektedir. Bazen çok mutlu bazen çok üzgün olduklarını, bazen uyumlu bazen agresif davrandıklarını, bazen İsyankâr bazen kadercî davrandıklarını çoğu zaman gözlemlerim. Tabii bunlar genel ergen duygusal dalgalanmalarının sonucu olan davranışlardır.” (Sınavla öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Duygusal durumları sınıf düzeylerine, kişisel özelliklerine ve ailelerinin yapısına göre farklılık göstermektedir. Okula ilişkin tutumları onların hem başarı durumlarını hem de okula devam ve devamsızlıklarını doğrudan etkiler. Sınavsız gelen öğrencilerin genel olarak geçmiş eğitim yaşantıları akademik olarak yetersiz olduğundan, İmam Hatip Lisesi gibi hem iki yabancı dil (Arapça ve İngilizce), Kur’an-ı Kerim ve diğer meslek dersleri ile kültür derslerini başarmakta zorlandıkları gözlemlenmektedir. Başarılı olamadıkları zaman da özgüvenleri zayıflamakta ve bu durum okula karşı olumsuz tutum geliştirmelerine sebep olmakta ve büyük bir oranda (çeşitli zamanlarda yaptığımız anketlerde bu oran %40’ları bulabilmekte) öğrencilerin okulu seomedikleri ve ebeveynleri tarafından zorla gönderildikleri, kendileri tarafından ifade edilmektedir.” (Sınavla ve sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

Bu değerlendirmenin, bünyesinde sınavsız ve sınavlı giriş yapan öğrencileri barındıran bir okulumuzla ilgili olduğunu özellikle belirtmek gerekir. Bunun yanı sıra söz konusu analizde akademik başarıdaki yetersizliğin beraberinde getirdiği başarısızlık duygusunun okula karşı negatif bir tutum oluşturduğu ve özgüven eksikliğine yol açtığı ifade edilmektedir. Sınavsız öğrenci alan okullara ilişkin tespitler ise şu şekilde ifade edilmiştir:

“Farkındalıkları az olduğu için mutlular” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrencilerimiz çoğunlukla pozitif bir izlenim veriyorlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Yetişmiş olduğu çevrenin etkisi ile hayata karamsar bakan, gelecek ile ilgili kaygı düzeyinin yüksek olduğu ve bu psikolojik alt yapı ile sorunlarını sosyal ilişkilerine yansıtan öğrencilerimiz var olmakla beraber bu öğrencilerin oranı okul içerisinde %1-2’yi geçmemektedir. Ayrıca bu öğrenciler psikolojik destek almaları için gerekli kurumlara yönlendirilmektedirler. Bunun dışında kalan öğrenciler dönemsel (ergenlik) özellikler sergilemektedirler. Duygusal iniş çıkışlar yaşayabilmektedirler.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrencilerin her geçen gün duygusal problemlerle başa çıkma becerileri azalıyor.” *“Öğrencilerin duygusal durumu genel olarak çalkantılı ve karmaşıktır. Duygu durumları çok çabuk değişiklik göstermektedir. En büyük sıkıntıları özgüven konusudur. Kendilerine olan öz saygıları düşüktür.”* (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Genel olarak özgüvenleri düşük, sınav başarısı düşük olduğundan biraz da hem ailede hem de sosyal çevrede yetersizlik duygusu yaşadıklarından olumsuz görünmektedir. Tabi, istisnaları elbette vardır.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrencilerin duygusal durumlarına baktığımızda, özgüven eksikliği yaşadıklarını ve arkadaşlık ilişkileri konusunda sorun yaşayıp akranlarıyla sağlıklı iletişim kuramadıklarını söyleyebiliriz.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

Akademik başarı düzeyi nispeten düşük olan okullardaki öğrencilerin duygusal durumuna ilişkin analizlere baktığımızda iki temel sorun dikkatimizi çekmektedir. Birincisi farkında olmamanın beraberinde getirdiği “mutluluk,” diğeri de farkındalık arttıkça belirginleşen özgüven eksikliğidir. Demek ki, bazı öğrenciler üstesinden gelmeleri gereken problemleri keşfettikçe bu durum onlarda bir “başarısızlık” hissine yol açmaktadır. Umutsuzca başlanan bir öğrencilik süreci ve çevrenin dayattığı başarısızlık duygusu bu öğrencilerin önünde psikolojik bir baskı unsuru olarak yer aşmaktadır. Alan yazında bu tür psikolojik sorunları olan öğrencilerin kendilerini başarısız ve değersiz görme, bağımlı bir kişilik oluşturma, çaresizlik algısı, okula uyum sağlamada başarısızlık gibi problemler yaşadıkları kaydedilmektedir⁴ (Soner, 2000: 249). Kız okullarında çalışan öğretmenlerin tespitleri ise şu şekilde olmuştur:

⁴ Oya Soner, “Aile Uyumu Öğrenci Özgüveni ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkiler”, M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğilim Bilimleri Dergisi. 12. (2000), 249.

“İçinde buldukları ergenlik dönemine paralel şekilde duygusallık, alınganlık, bir an önce büyüme isteği, destek ve değer görmeye önem verme, egosantrik eğilimler.” (Kız İHL)

“Ergenlik dönemine özgü değişkenlik kendisini hissettirmektedir: Mutlu, mutsuz, karamsar vb.” (Kız İHL)

“Arkadaşlık ilişkileri çok güçlü fakat aileye karşı çok tepkiseller.” (Kız İHL)

“Okulumuz kız İHL olduğu için okulumuzda erkek öğrenci yok. Sanal ortamda arkadaşlık aradıkları için duyguları da sanal.” (Kız İHL Okulu)

Kendileriyle görüştüğümüz 3 farklı kız okulundaki rehberlik öğretmenin ortak tespitlerine göre bu yaş döneminin kendisine has özellikleri ifade edilmektedir. Öğretmenlerin ifadeleri arasında iki sorun dikkat çekmektedir. Birincisi bazı çocukların ailelerine karşı tepkisel olmaları, bir diğeri de karşı cinse yönelik ilgilerini “sanal arkadaşlık” ortamında gidermeye çalışmalarıdır. Öğrencilerin aileleriyle sağlıklı iletişim içerisinde olmaları sadece akademik başarı açısından değil, diğer gelişim alanları bakımından da önemlidir. Bu konunun okul idaresinin kontrolünde ailelerle birlikte ele alınması ve ortak çözüm yollarına gidilmesi gerekir. Sanal ortamla ilgili olarak da öğrencilerle etkili bir iletişim kurarak bu tür mecraların yol açabileceği tehlikeler anlatılmalı ve gençleri buralara sürükleyen sosyal-psikolojik sebepler irdelenmelidir.

Ergenliğe bağlı duygusal iniş ve çıkışlar, başarılı olamamanın getirdiği öz güven eksikliği ve yetersizlik duygusu, kendi isteği dışında bu okula gelmenin verdiği mutsuzluk ve aileye tepki, değer görme isteği vb. ifadeler, rehber öğretmenlerin bu konudaki ortak tespitlerini oluşturmaktadır. Öğrencileri mutsuz kılan bu sorunlar akademik başarısızlığa ve bazı uyumsuzluklara yol açacaktır.

4. ÖĞRENCİLERİN İHL'Yİ BENİMSEME ORANI

Rehberlik öğretmenlerinin neredeyse tamamı kendileriyle görüşen öğrencilerin çoğunluğunun İHL'yi benimsemediğini ifade etmişlerdir. Hatta bazı öğretmenler bu konuda sayısal oran da vermişlerdir. Bazılarına göre bu oran %70, bazılarına göre ise %60 şeklindedir. Öğretmenler görüşme esnasında bu isteksizliğin sebepleriyle ilgili olarak da önemli hususlara işaret etmişlerdir. Öğretmenlerin bu konuyla ilgili tespitleri şöyledir

“Kendi isteğiyle gelenler benimsiyor, ailesinin zoruyla gelenler benimsemiyor.” (Kız İHL Okulu)

“Hayır, özellikle 9. ve 10. sınıf öğrencileri bir şekilde İHL’den ayrılmak için yollar aramaktadır.” (Kız İHL Okulu)

“Tam anlamıyla benimsemediğini söyleyemem. Düşünce anlamında doğru olduğunu söylüyorlar fakat uygulama boyutuyla benimsemedikleri görülüyor.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Gelecek planlarında imamlık, vaizlik, müftülük gibi meslekler olanlar İHL’yi benimsiyorlar ancak bu öğrencilerin sayısı genel ile kıyasladığımızda oldukça azdır. Öğrencilerimizin büyük çoğunluğu meslek olarak yukarıda sayılan mesleklerin dışındaki meslekleri hedeflemektedirler. Durum böyle olduğu için meslek derslerini kendilerine artı bir yük olarak gören öğrencilerimizin sayısı oldukça fazladır. Bunun dışında okula aile zoru ile gelen, hatalı tercih yaptığı için gelen veya herhangi bir nedenle okulumuza gelmek zorunda kalan öğrencilerin çoğunluğu için İHL’yi tam olarak benimsedikleri söylenemez.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Bazı öğrencilerimiz benimsiyor ama genel olarak öğrencilerimizin büyük çoğunluğu İHL’ye istemeden gelmektedir. Öğrenciler ailelerinin isteği, adrese dayalı, sınavsız sistemle gelmektedirler.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Benimseyen de var, kendisine uygun olmadığını düşünen öğrenciler de var. Genel olarak ders programının ağırlığından, ders çeşitliliğinden ve okuldaki sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerin yetersiz olmasından dolayı rahatsızlıklarını dile getiriyorlar. Ayrıca öğretmenlerin ve idarecilerin kendilerini yeterince anlamadıklarını ve sorunlarına yardımcı olmadıklarını düşünen öğrencilerimiz de çoğunlukta.

Öğrencilerin önemli bir kısmı başka alternatifleri olmadığı için İmam Hatip Lisesine gelmek zorunda kalıyor. 9. sınıfta okulu benimseme konusunda daha sorunsuzken üst sınıflara geçtikçe derslerin de ağırlaşması nedeniyle oldukça zorlandıkları ve duygusal olarak okuldan uzaklaştıkları daha fazla gözlemlenmektedir. Kur’an-ı Kerim dersinde ezber vermeleri en zorlandıkları konuların başında geliyor. Yine meslek derslerinde kavram ezberlemek zorunda kalmaları da onları zorlayan bir durumdur. Özellikle üniversite sınavına hazırlık yaptıkları 12. sınıfta kültür derslerinde yetersiz olduklarının farkına varmaları, meslek derslerinin çok zamanlarını aldığını düşünmelerine ve meslek derslerine olumsuz yaklaşımlarına neden olduğu gözlemlenmektedir. Üniversite sınavında kendilerinden beklentilerin yüksek olması, yeterli bilgi donanımına sahip olmayışları, yaşlarına uygun olmayan hem dini hem de davranışsal beklentilerin yüksek olması hem okulu benimsemelerini zorluyor hem de farklı arayışlara girmelerine neden oluyor.” (Bünyesinde sınavsız ve sınavlı giriş yapan öğrencileri bulandıran bir İHL Okulu)

“Çoğunlukla benimsiyorlar; ancak meslek derslerindeki yoğunluğun sınava hazırlanmalarına engel teşkil ettiğini düşündükleri için kendi tabirleri ile düz liseye geç-

menin daha avantajlı olacağını düşünüyorlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Genel anlamda evet, ancak aile baskısı ya da toplumda İmam Hatip Liseleri müfredatı ile ilgili zorluk algısı ve burada başarılı olamazsın, asker polis olamazsın gibi söylemler olumsuz bir kamu oluşturuyor.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“9. sınıfa yeni başlayan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu İmam Hatip Lisesi’ni benimsemekte zorlanmaktadır. 10. ve 11. sınıftaki öğrencilerimiz okulumuzu daha çok benimsemekte ve bu süreçte uyum sorunları azalmaktadır.” (Sınavlı öğrenci alan bir İHL Okulu)

Rehber öğretmenlere göre İmam Hatip Liselerinde azımsanmayacak oranda bir “okulu benimsemeyen öğrenci kitlesi” söz konusudur. Rehber öğretmenlerin, okul memnuniyetsizliği konusunda daha yüksek bir orandan bahsetmiş olmaları kendilerine genellikle şikâyetçi öğrencilerin gelmiş olmasından kaynaklanmış olabilir. Kaldı ki bu konuyla ilgili diğer alan çalışmalarında da rehber öğretmenlerin ifade ettiği oranda olmasa da okulundan memnun olmayan belirli bir öğrenci kitlesinden bahsedilmektedir. Yakın bir zaman önce gerçekleşen bir okul aidiyet ölçeğinde oldukça yüksek bir benimseme oranının çıktığı vurgulanmaktadır.⁵ Diğer bir çalışmada okula istemeden gelen %30'luk bir orandan bahsedilmektedir.⁶ İmam Hatip lisesinde öğrenci olmaktan duyulan memnuniyet düzeyinin sorulduğu başka bir çalışmada ise öğrencilerin %53,3'ü bu okulda öğrenci olmaktan dolayı çok memnun olduklarını; %33,2'si kısmen memnun olduklarını; %12,8'i ise hiç memnun olmadıklarını dile getirmişlerdir.⁷ Başka bir çalışmada İmam Hatip Lisesinde okumaktan memnun olmayanların oranı % 16,5 şeklinde çıkmıştır.⁸

Rehber öğretmenlerin ifadelerinde okulundan memnun olmayan öğrencilerin gerekçeleri arasında okula kendi isteği dışında gelmiş olmak, okuldaki dinî uygulamalara riayet etmekte yaşanan sıkıntılar, din hizmetleri dışında bir kariyer planına sahip olmak, ders programının ağırlığından duyulan rahatsız-

⁵ Nevzat Gencer, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinde Okul Aidiyet Duygusu (Çorum Örneği)”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21/39 (2019), 158.

⁶ Mehmet Korkmaz, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16. (2013), s. 22.

⁷ Türkiye İmam Hatipler Vakfı (TİMAV). “Türkiye İmam Hatip Lisesi Öğrencileri Profil Araştırması (Temel Sorunlar, Beklentiler ve Değer Yapıları)”, (2014), Erişim: 12.07.2019. <https://timav.org.tr/raporlar/turkiye-imam-hatip-lisesi-ogrenci-profil-arastirmasi>.

⁸ Tuncay Karateke, İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Batman Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi. 2010, 56.

lık, ders dışı sosyal etkinliklerin azlığı gibi hususlar yer almaktadır. Başka alan çalışmalarında da benzer sorunlar dile getirilmektedir. Özellikle ailenin bu konudaki belirleyici etkisini vurgulayan başka alan çalışmaları da vardır. Örneğin bu konuda yapılmış bir anket çalışmasına katılan 853 öğrencinin 600'den fazlası, İmam Hatip okuluna gitme kararını kendisinin değil ailesinin aldığını ifade etmiştir.⁹ Aynı konuyla ilgili diğer bir çalışmada da aile ve yakın çevrenin okul tercihinde birinci belirleyici olduğu gözlenmektedir.¹⁰ Evreni ülke geneli olan bir araştırmada ise katılımcı öğrencilerden bu okulları kendi isteği ile tercih edenlerin oranı %40,3; aile isteği ile tercih edenlerin oranı %36,8; ortaokuldan sonra girdiği sınav puanının bu okula yeterli olması nedeniyle tercih edenlerin oranı ise %6,7'dir.¹¹ Okul tercihiyle ilgili alan araştırmalarında bu okulları kendi isteği ile tercih eden öğrencilerin oranının genellikle %40 ile %55 arasında seyrettiği anlaşılmaktadır.¹² Son sınıf öğrencilerine uygulanan bir araştırmada din hizmetleri alanında çalışmayı isteme durumuna baktığımızda %45,6'sı çalışmak istediğini, %36,8'i şartlar gerektirirse belki çalışabileceklerini belirtirken %16,5'i de çalışmayacaklarını ifade etmişlerdir.¹³ Günümüzde İHL mezunlarının %15'inin din görevlisi olduğunu tespit eden araştırmalar, aslında çalışmak isteyenlerin de büyük bir çoğunluğunun farklı tercihlerde bulunduğunu göstermektedir.¹⁴ Kendi isteğiyle okula gelmeyen öğrenciler haliyle bazı uyum sorunları yaşayacaklardır. Genelde yaşanan okulu benimsememe sorununa karşın, özellikle sınavla öğrenci kabul eden İHL öğrencilerinin bu okulu benimseme düzeyleri ilerleyen sınıflarda yükselmeye başladığı ifade edilmektedir. Böylece başarılı öğrencilerin okulu benimseme oranı zaman içerisinde artabilmektedir.

Okulu benimsemek ya da okula aidiyet duygusu öğrencilerin başarısında önemli bir etkidir. Nitekim bu konuyla ilgili araştırmaların çoğunda okula aidiyet duygusunun öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisi vurgu-

⁹ İren Özgür, *İmam Hatip Okulları İnanç Siyaset ve Eğitim*, 117.

¹⁰ Mehmet Korkmaz, "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri", 25.

¹¹ İbrahim Aşlamacı, *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri: Profiller, Algılar, Memnuniyet, Aidiyet*. İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi, 2017, 31.

¹² İbrahim Aşlamacı - Emrah, Eker, "İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Okul Aidiyet ve Dinî Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Değerler Eğitimi Dergisi*. 14/32(2016), 19.

¹³ Türkiye İmam Hatipler Vakfı (TİMAV). "Türkiye İmam Hatip Lisesi Öğrencileri Profil Araştırması (Temel Sorunlar, Beklentiler ve Değer Yapıları)."

¹⁴ Ahmet Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005; Hüda-verdi, Adam, "The Profile Of Imam-Hatip Schools In Contemporary Turkey (From the Beginning until 1997)" *Akademik Araştırmalar Dergisi* 19 (2003).

lanmaktadır.¹⁵ İmam Hatip Liselerindeki Rehber öğretmenlerine bu konuda çok fazla şikâyetin gitmiş olması bu konuda bir sorunun olduğunu göstermektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi rehberlik servislerine genellikle şikâyetçi öğrencilerin gidiyor olması, bu öğretmenlerde sanki genel bir memnuniyetsizlik varmış gibi bir algı oluşturmuş olabilir. Ancak diğer alan araştırmaları da bu konuda önemsenmesi gereken bazı sorunların olduğunu ortaya koymaktadır.

5. ÖĞRENCİLERİN MESLEK DERSİ ÖĞRETMENLERİNE İLİŞKİN ALGISI

Toplumun değişik kesimlerinde ve İmam Hatip Liseleriyle ilgilenen birçok kurum ve kuruluşta bu okulların hedeflerinin gerçekleşmesinden birinci derecede Meslek Dersi öğretmenleri sorumlu tutulmaktadır. Öğrencilerin istedik dinî tutumları ve okulu benimsemesinde bu öğretmenlere büyük bir sorumluluk yüklenmektedir. Öğretmenlerin bu misyonu yerine getirmelerinde öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği yeterliliklerinin yanı sıra dinî yaşantılarında da örnek olmaları beklenmektedir. Rehber öğretmenlerinin, bu meslek grubu öğretmenlerinin öğrencileriyle olan iletişimine dair tespitlere baktığımızda önemli birkaç hususun öne çıktığını görebiliyoruz. Bu hususları netleştirmek için bizzat onların ifadelerini aktarmakta fayda vardır. Öğretmenlerin konuya ilişkin tespitleri:

“Tıpkı diğer derslerdeki algılarıyla aynıdır. Katı, sert, küçük düşüren ya da notla korkutan hocaları sevmiyorlar. Yani meslek dersi hocası olması değil, hocaların tutumu belirleyici oluyor.” (Kız İHL Okulu)

“Meslek dersi öğretmenlerinin katı ve kendilerini anlamadıklarını düşünüyorlar çoğunlukla.” (Kız İHL Okulu)

“Meslek dersi öğretmenlerimizi genelde genç oldukları için seviyorlar. Fakat özel hayatlarına müdahale ettiklerini düşüncesinden dolayı belirli bir nefretleri de var. (özel hayat: giyimleri, makyaj yapmaları, erkek arkadaş edinmeleri vb.)” (Kız İHL Okulu)

“Öğrenciler, yaşadıkları sorunlarını ya da mutluluklarını paylaşabilecek kadar meslek dersi öğretmenlerini kendilerine yakın hissetmektedirler.” (Kız İHL Okulu)

“Her öğrenci öğretmen ilişkisi gibi bir ilişki var aslında. Eğer öğretmeni sevdiyse o derste daha farklı oluyor öğrenci.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

¹⁵ Mediha Sarı, “Lise Öğrencilerinde Okula Aidiyet Duygusu”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13/1,(2013), 148.

“Öğrenciler meslek dersi öğretmenlerini daha dindar olarak algılamakta dini konularla ilgili olarak da genellikle meslek dersi öğretmenlerinden görüş almaktadırlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Meslek dersine giren öğretmenlerin kendilerini çok fazla sıktıklarını, özel hayatlarına müdahale ettiklerini bundan dolayı meslek dersi öğretmenlerini benimsemediklerini söylüyorlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Meslek dersi öğretmenlerine karşı mesafeliler. Kendilerine daha yakın davranan ve anlayışlı olan öğretmenlerini daha çok benimsiyorlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Meslek derslerine ilişkin algıları o derse giren öğretmene ilişkin tutumları belirleyici olmakla beraber genel olarak meslek derslerine ilgileri yeterli düzeyde değil. Bu ilgisizlikte hem derslerin içeriklerinin ağır olması hem de bu derslere giren öğretmenlerin katı kuralları belirleyici rol oynamaktadır. Ancak bazı meslek dersleri öğretmenlerinin ilgisi, öğrenciyi olduğu gibi kabul etmeleri, öğretmen ve derse yönelik olumlu bir yaklaşım sergilemeleri öğrencilerin derse karşı tutumlarını olumlu etkileyen bir durumdur.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Meslek dersi öğretmenlerinin genel olarak imam hatip liselerinin Asr-ı Saadeti ni arama çabaları var. Bu da akademik başarısı olmayan öğrencilerde olumlu karşılık bulmuyor. Genel anlamda meslek derslerine ilişkin öğrencilerin algısı negatif, yani genç öğretmen arkadaşlar daha olumlu karşılık bulmaktadırlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğretmenlerinin bilgi anlamında donanımlı olduklarının farkındalar. Merak ettikleri bir husus olduğunda öğretmenlerinin sözlerinin doğru bilgi olduğundan emin görünüyorlar.

Bazı meslek öğretmenlerinin iletişim biçimini rencide edici, halden anlamayan, alaycı, karşısında çocuk varmış gibi vs. bulduğunu belirten öğrencilerimiz de oluyor.

Bunların yanı sıra meslek öğretmenlerinin notlar/puanlar konusunda daha esnek davranması gerektiği yönünde beklentileri olan öğrencilerimiz de var.

Vaka sayısı çok az da olsa meslek öğretmenin derste anlattığı adalet, doğruluk, dürüstlük, alçakgönüllülük vb. konularda anlattığına muhalif davrandığını belirten öğrencilerimiz de oluyor.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrencilerimiz bazı meslek dersi öğretmenlerinin sevmektedir, onlarla iyi anlaşmaktadırlar fakat bazı sınırları daha net olan meslek dersi öğretmenleri ile anlaşmakta zorlanmaktadırlar.” (Sınavla öğrenci alan bir İHL Okulu)

Yukarıda sıralanan ifadelerden anlaşılıyor ki öğretmenlerin tutumu bu konuda anahtar rolü oynamaktadır. Olumlu tutum sahibi olan öğretmenler öğrenciler tarafından benimsenmekte; sınırlayıcı, halden anlamayan öğretmenler ise benimsenmemektedir. Öğrenciler aslında genel itibarıyla meslek dersi öğretmenlerini de diğer öğretmenleri de sevmektedirler. Bu konuyla ilgili alan çalışmalarının sonuçları bu yöndedir. Bu çalışmalardan birine göre öğrenciler, meslek dersleri öğretmenlerini ortalama % 67.0 gibi bir oranda sevmelerine rağmen öğretmenlerin tutumunu derse katılımı sağlayıcı nitelikte değerlendiren öğrencilerin oranı %47,3 civarındadır.¹⁶ Meslek Dersi öğretmenlerinden beklentilere ilişkin başka bir çalışmada katılımcı öğrencilerin %52'yi aşkın bir kitle herhangi bir problemlerinin olmadığını ifade etmiştir. Ancak geriye kalan öğrencilerin % 12,2'si meslek dersleri öğretmenlerinin ders dışında kendileri ile ilgilenmediklerini, % 26,3'ü az not verdiklerini, % 14'i teknolojiyi kullanmada yetersiz olduklarını, % 27,5'i sınıf yönetiminde yetersiz olduklarını belirtmişlerdir.¹⁷ Öğrencilerin bu konuda rehberlik servisine yansıyan şikâyetlerine baktığımızda temel beklentinin katı ve müdahaleci olmayan; kabul edici ve empatik bir yaklaşım yönünde olduğunu görebiliyoruz. Öğrenciler hocaların bilgisine güveniyorlar ancak tutumlarında çelişkili davranış gördüklerinde bunu asla kabul etmiyorlar. Ayrıca öğretmenlerin dinî yaşam konusundaki ileri düzeydeki beklentileri de öğrencilerle iletişim çatışması yaşamalarına sebep olmaktadır.

6. ÖĞRENCİLERİN DİĞER BRANŞ ÖĞRETMENLERİNE İLİŞKİN ALGISI

Öğrencilerin diğer branş öğretmenleriyle ilgili algılarında da Meslek Dersi öğretmenlerinde olduğu gibi temel belirleyici öğretmen tutumu olmaktadır. Olumlu tutum neredeyse bütün sorunları çözen bir anahtar gibi algılanmaktadır. Rehberlik öğretmenlerinin ifadeleri bu durumu net bir şekilde yansıtmaktadır:

“Öğretmene ilişkin algıyı dersin ne olduğu değil, öğretmen belirliyor.”

“İmam Hatipli kimliklerinden dolayı diğer branş öğretmenlerinin de kendilerini anlamadıklarını; dinledikleri müzik ve giyimlerine karşı sürekli eleştiri içinde olduklarını düşünüyorlar.” (Kız İHL Okulu)

¹⁶ Mustafa Mücahit, “Öğrencilerin Gözüyle Meslek Dersleri ve Meslek Dersleri Öğretmenleri (Sivas İli Örneği)”, *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 41/1. (2017/1), 82.

¹⁷ Şahin Çalışkanoğlu, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri-Çorum Örneği”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Hitit Üniversitesi. 2018, 56.

“Diğer ders öğretmenleri inanç alanı konularına girmedikleri zaman sorun yaşanmıyor.” (Kız İHL Okulu)

“Öğrenciler genel olarak mesleki alan bilgisi yeterli, kendileri ile iyi iletişim kurabilen, kendilerini dinleyen ve anlayan ve aynı zamanda da anlayış gösteren öğretmenlere karşı olumlu tutum sergilemektedirler.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Okulumuz İmam Hatip Lisesi olunca tüm öğretmenlerin meslek dersi öğretmeni gibi dini bilgileri haiz olduğunu varsayan bazı öğrencilerimiz diğer ders öğretmenlerine de bazen inançlibadet konularında sorular sorabiliyorlar. Cevaplamayıp meslek dersi öğretmenlerine yönlendiren öğretmenler ise yadırganmıyor. Öğrenciler onların uzmanlık alanlarını kabulleniyorlar.

Özellikle öğle namazına iştirak eden-etmeyen öğretmenlerini takip eden ve kendisi gibi namaz kılan veya namaz kılmayan öğretmeninde kendisini modellemeye çalışan öğrencilerimizden de bunu rehberlik servisinde ifade eden oldu. Namaz kılmıyor ama dürüst, iyi bir insan vb.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Diğer ders öğretmenlerine daha yakın davranıyorlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrenciler diğer derslerin öğretmenlerini daha çok sevip, saygı duymaktadırlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

Görüldüğü gibi öğrenciler açısından alan farkı, öğretmenin saygınlığı açısından bir sorun teşkil etmemektedir. Öğrencinin temel beklentisi öğretmeni tarafından olduğu gibi kabul edilmek, herhangi bir özel tercihten dolayı dışlanmamaktır. Alan farkı belirtilmeden, öğrencilerin bu yaklaşımı sergileyebilen öğretmenlere karşı öğrencilerin oldukça pozitif bir tutum içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. İHL son sınıf öğrencilerine uygulanan ve genel olarak öğrenci öğretmen ilişkisinin niteliğinin sorulduğu başka bir alan araştırmasında, öğrenci-öğretmen ilişkilerini normal düzeyde gördüğünü söyleyenlerin oranı %66,4; çok iyi olduğunu söyleyenlerin oranı %26,1; çok kötü olduğunu söyleyenlerin oranı ise %8,7 olarak tespit edilmiştir.¹⁸ Görüldüğü gibi öğrenciler genel anlamda öğretmenlerine karşı olumlu bir yaklaşım sergilemektedirler. Nitekim İmam Hatip Liselerinde çalışan farklı alan öğretmenlerinin genellikle iş ortamlarından memnun olduklarını birebir görüşmelerimizde müşahede etmekteyiz.

¹⁸ Türkiye İmam Hatipler Vakfı (TİMAV). “Türkiye İmam Hatip Lisesi Öğrencileri Profil Araştırması (Temel Sorunlar, Beklentiler ve Değer Yapıları).”

Öğrencilerin öğretmenlerine yönelik olumlu tutumunun karşılık bulması ya da anlam bulması büyük ölçüde öğretmenlerin yaklaşımına bağlıdır. Kendisiyle ve sorunlarıyla ilgilenildiğini, dikkate alındığını hissetmek bu ilişkinin temel bileşenidir. Nitekim İHL öğrencilerinin öğretmenlerden beklentilerine ilişkin bir alan araştırmasında, samimiyet (%82,4), öğrenciye değer vermesi (%80,8), kişilik (%71,8), bilgi (%63,5), öğretmenlik mesleğini sevmesi (%60,4), kılık kıyafetine özen göstermesi (%26,7) şeklinde bir liste oluşmuştur.¹⁹ Görüldüğü gibi öğrenciler bilgiden daha çok öğretmenin yaklaşımına önem vermektelerdir. Farklı alan öğretmenlerinin, öğrencilerin bu beklentilerine ne ölçüde karşılık verdiğine ilişkin bir alan araştırmasının verileri ise şu şekildedir: Rehber öğretmenleri “oldukça ilgili” bulanların oranı %37,5; “kısmen ilgili” bulanların oranı %38,2; yetersiz bulanların oranı ise %17,1’dir. Öğrencilerin sorunlarıyla ilgili olarak başvurdukları ikincil kişilerin kimler olduğu sorulduğunda Kültür dersi hocalarının (%24,3), Meslek dersi hocalarının (20,8) ve arkadaşlarının (%21,6) ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Buna karşın okul dışı tanıdıklar (%16,1) ve müdür-müdür yardımcılarını (%6,7) bu konuda daha az tercih edilenler olmuşlardır.²⁰ Rehber öğretmenlerin bu konudaki tespitleri ve diğer alan araştırmalarının verilerinden anlıyoruz ki öğrenciler sorunlarını paylaşmak için öncelikle öğretmenlerini tercih etmektedirler.

7. ÖĞRENCİLERİN OKUL İDARESİNE İLİŞKİN ALGISI

Öğrencilerin okul idaresine ilişkin algılarıyla ilgili sorumuza öğretmenlerin yarısı olumlu yanıt verirken yarısı da bu konuda olumsuz tespitlerinin olduğundan bahsetmişlerdir. Olumlu ve olumsuz tespitleri içeren ifadeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

“Okul idaresini ve müdür yardımcılarını genelde seviyorlar. Bir problemleri olduğunda rahatlıkla gidip anlatabilecekleri bir ortamları var.” (Kız İHL Okulu)

“Okul idarecilerinin kapılarının sürekli açık olması, idarecilerin zaman zaman sınıfları dolaşarak öğrencilerin sorunlarını dinlemeleri öğrencileri mutlu etmektedir. Ancak giyimlerine çok karışıldığını düşündükleri için (ergen tepkisi!) tepkisel oldukları durumlar olabiliyor.” (Kız İHL Okulu)

¹⁹ Çalışkanoğlu, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri-Çorum Örneği”, 59.

²⁰ Türkiye İmam Hatipler Vakfı (TİMAV). “Türkiye İmam Hatip Lisesi Öğrencileri Profil Araştırması (Temel Sorunlar, Beklentiler ve Değer Yapıları).”; Çalışkanoğlu, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri-Çorum Örneği”, 56-57.

“Okul idaresinin disiplin anlayışı öğrencilerin bakış açısını değiştiriyor. Yeni gelen öğrenciler ortaokuldan sonra biraz sarsılıyorlar disiplin karşısında. Daha önceki kademedeki disiplin cezaları uygulanmadığı için bir bocalama dönemi yaşıyorlar. Sonrasında bunun faydasını gördükçe uyum süreçleri sağlıklı geçiyor. Bizim okulumuzda öğrenciler okul idaresi ile ihtiyaçları dâhilinde rahatlıkla iletişim halinde bulunabiliyorlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Modern anlayışla, öğrencilerin kapıyı çalıp içeri kabul edildikleri, beklentilerini ifade edip cevap alabildikleri yönetim anlayışından öğrencilerimiz memnunlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

Yukarıda sıralanan tespitlere bakıldığında öğrenci memnuniyetinin temelini öğrenciyle sürekli ve sınırsız iletişime dayalı olduğu görülmektedir. Öğrenci, sorunlarıyla ilgilenildiğini hissettiği anda idareye karşı olumlu bir tutum geliştirmektedir. Bu tespitimizi olumsuz yargılarla ilgili ifadeler de desteklemektedir:

“Kendilerini anladıklarını düşünen, kurallarda esnek davranan idarecilere daha olumlu tutum sergileseler de genel olarak sorunlarıyla yeterince ilgilenmediklerini ve katı kurallar koyduklarını ifade etmektedirler.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Genel anlamda negatif diyebilirim; idareden uzaklar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Bazen kendilerine haksızlık yapıldığını düşünüyorlar.” (Kız İHL Okulu)

“Okul idaresinin adil olmadığı konusunda yaygın kanaat var.” (Kız İHL Okulu)

“Öğrenciler okul idaresini bir disiplin unsuru olarak görmektedirler.” (Kız İHL Okulu)

“Okulumuz yeni olduğu için bazı sorunların çözümü süreç istemektedir. Fiziksel olarak yeni taşındığımız kampüsümüzde birçok eksiklik mevcuttur. Okul idaresi daha çok bu sorunlarla ilgilenip ayrıca yeni olan okulumuzun tanıtımıyla daha fazla ilgilendiğinden dolayı öğrencilerimiz bu konuda okul idaresini eleştirmekte, daha fazla ilgi istemektedir.” (Sınavla öğrenci alan İHL Okulu)

Rehber öğretmenlerin tespitlerine göre okul idaresine dönük genel bir memnuniyetsizlik olmamakla birlikte temel şikâyet konusu iletişimsizlik, bazı uygulamalarda adaletsizlik ve katı disiplin kuralları etrafında şekillenmektedir. Öğrenci her şeyden önce kendisiyle ilgilenildiğini, önemsendiğini hissetmek istemektedir. Son sınıf öğrencilerine yönelik olarak yapılan bir araştırmada öğrencilerin üçte ikilik bir kısmının okul idarecilerinden genel anlamda mem-

nun oldukları yönünde bir sonuç çıkmıştır. Yine aynı araştırmada öğrencilerin yarıdan fazlası disiplin uygulamalarında “adamına göre” davranıldığını ifade etmektedirler.²¹ Bu konuyla ilgili başka bir alan araştırmasında ise katılımcı öğrencilerin yarısı ihtiyaç anında okul idaresiyle görüşemediğini ve kendileriyle ilgili kararlar alınırken görüşlerinin dikkate alınmadığını belirterek memnuniyetsizliğini dile getirmiştir.²² Diğer bir alan araştırmasında ise okul idaresinin öğrencilere yönelik baskısı (% 52,2), öğrenci sorunlarıyla yakından ilgilenilmeyişi (%10,6) ve öğrencinin ailesiyle irtibat kurulmaması (% 37,6) şeklinde bir şikâyetler listesi oluşmuştur.²³ Anlaşılan şu ki, bu konudaki hassasiyet, belki biraz da bu yaş döneminin kritik özelliklerinden biri sayılan *ergen benmerkezciliği* ile ilgilidir. Dikkat edilirse öğrencilerin okul idaresiyle ilgili temel beklentilerinde cinsiyet, akademik başarı düzeyi gibi değişkenlerden dolayı bir farklılık oluşmamıştır. Dolayısıyla ilgi ve iletişim temelli bir okul idaresi yaklaşımı sorunları büyük ölçüde çözebilecek gibi görünmektedir.

8. ÖĞRENCİLERİN AİLELERİNE İLİŞKİN ALGISI

Öğrencilerin aileleriyle ilişkileri konusunda genellikle olumsuz bir algıya sahip oldukları görülür. Nitekim görüştüğümüz rehber öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu bu konuda ciddi sorunlar tespit ettiklerini ifade etmişlerdir. Dile getirilen sorunların bir kısmı ergenlik döneminde geçici olarak yaşanan “ebeveyn-ergen çatışması” kapsamında değerlendirilebilir. Ancak işaret edilen problemlerin önemli bir kısmı ailelerin yanlış tutumuyla ilgilidir. Bu sorunlar giderilmediğinde çocukların bu dönemi sağlıklı bir şekilde geçirmesi pek mümkün olmaz. Rehberlik öğretmenlerinin bu konuyla ilgili sorumuza verdikleri cevaplar şu şekilde olmuştur:

“Baskıcı olan ve destekleyici olmayan öğrencilerin aile ilişkilerinin zayıf olduğu gözlemlenmektedir. İlgili velilerin çocuklarının tutumları ise pozitifdir.” (Kız İHL Okulu)

“Aileleri ile mesafeli ilişkileri var. Özellikle en fazla ihtiyaç duydukları dönemde babalarının mesafe koyması kendilerini mutsuz ediyor. Babalarını aşırı baskıcı buluyorlar.” (Kız İHL Okulu)

²¹ Türkiye İmam Hatipler Vakfı (TİMAV). “Türkiye İmam Hatip Lisesi Öğrencileri Profil Araştırması (Temel Sorunlar, Beklentiler ve Değer Yapıları).”

²² İbrahim Aşlamacı, *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri: Profiller, Algılar, Memnuniyet, Aidiyet*. İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi, 2017, 50.

²³ Çalışkanoğlu, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri-Çorum Örneği”, 62.

“Genelde aileler duyarız tutum sergiliyorlar.” (Kız İHL Okulu)

“Öğrenciler için aileleri, onların gelecekları hakkında karar veren, çocuklarının kendi isteklerini önemsemeyen, çocukları üzerinde baskı kuran ve çocuklarıyla sağlıklı iletişim kuramayan kişilerdir.” (Kız İHL Okulu)

“Genellemek doğru olamasa da öğrencilerimizin hatırı sayılacak düzeyde belli bir kısmı aileleri ile çatışma, iletişim problemleri, eğitim hayatında yeteri ölçüde destek alamama gibi sorunlar yaşamaktadır.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Genel olarak bir problem yok. Olan problemler de baba ile iletişim problemi. Bu durumun çocuğun başarısıyla da ilgili olduğunu düşünüyorum. İstisnalar olsa da aileleriyle bir bağ kurabiliyorlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Genel olarak aileleriyle ilişkileri iyi. Nadiren bazı öğrencilerimizin ergenlik dönemi problemleriyle birlikte aile içi çatışma yaşadıkları görülmektedir.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrenciler genel olarak ailelerini baskıcı, anlayışsız, yasak koyan, sevgilerini göstermeyen olarak tanımlamaktadırlar. Özellikle kız öğrenciler ailelerinin kendilerini hiç anlamadıklarını sosyalleşmelerine, dışarı çıkmalarına asla izin vermediklerini söylüyorlar. Bu durum, öğrencileri değersiz hissettiriyor. Aileler öğrencilerine sadece ders çalışmalarını söyleyip sevgilerini göstermemektedirler.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrencilerimizin çok büyük bir çoğunluğunun sosyo-ekonomik düzey olarak alt gelir grubuna sahip ailelerden geldikleri görülmektedir. Ebeveynlerin okuma yazma bilmeyen, ilkökul ve ortaokul mezunu olanların oranı oldukça fazladır. Lise ve daha üstü eğitim kurumlarından mezun olan velilerimizin oranı da oldukça düşüktür. Malatya'nın tüm mahallelerinden ve köylerinden öğrenci alıyor olmamız öğrenciler arasında aile ve kültürel farkların çeşitliliği, onlara olumlu davranış kazandırma yönünde zorlanmamıza da yol açan bir unsur.

Anne-babanın ayrı olması, ailenin ekonomik durumunun yetersizliği, çocuğun eğitiminin ailesince önemsenmemesi, ailenin çocuğun okula devam edebilmesi için gerekli koşulları sağlayamaması, çocuğun okuluna zamanında hazırlanamaması ve anne babaların okula ilgisizliği, eğitim sürecindeki rollerini yeterince yerine getirmemeleri de yaygınca karşılaştığımız sorunların başında gelmektedir.” (Sınavlı ve Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Ailelerine mesafeliler, aile ilişkileri zayıf denilebilir yaş dönemi ile ilişkili tabii...” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrencilerimizin büyük bir kısmı aile çatışmaları yaşamaktadır. Bu sorunlarını okul ortamlarına, öğretmenlerine, rehberlik servisine getirmektedir. Bir kısım öğrenci

ailesiyle olumlu bir iletişim süreci yaşamaktadır fakat bunlar daha az görülmektedir. Tabii çatışma yaşamak olağan ve kişisel bağımsızlığın kazanılması açısından gerekli bir durumdur.” (Sınavla öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Ailesi ile sağlıklı ve güvene dayalı bir iletişimi olduğunu anlatan birçok öğrencimiz olmakla birlikte problem çözümü için rehberlik servisinden destek isteyen öğrencilerimiz de azımsanmayacak sayıdadır. Babasından şiddet gören, annesi ile babası evli ancak ayrı yaşayan, aile içinde sürekli tartışma çıkan, ailesi dindar olmayıp çocuğu İHL’ye gönderen, ilgisiz anne veya babası olan, kardeşler arasında ayırım gözetilen birçok aile durumunu rehberlik servisine taşıyan öğrencilerimiz olmuştur. Bu bakımdan diğer kurumlardaki öğrencilerden pek de farklı olmadığımızı düşünüyorum.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

Öğretmenlerin dile getirdiği aileden kaynaklanan sorunları şöylece sıralamak mümkündür:

- ✓ *Baskıcı aile yapısı*
- ✓ *Babanın ilgisizliği*
- ✓ *Ailenin duyarsızlığı*
- ✓ *İletişimsizlik sorunu*
- ✓ *Çocuğa danışmadan onun adına karar verilmesi*
- ✓ *Çocuklarda değersizlik algısı oluşturan yaklaşımlar*
- ✓ *Aile içi şiddet ve ayrımcılık*
- ✓ *Ayrı yaşayan ebeveyn sorunu*
- ✓ *Eğitim düzeyi düşük ebeveyn sorunu*

Ergenlik dönemindeki bir çocuğun ilgiye, anlaşılmaya ve desteğe en fazla ihtiyaç duyduğu bir zamanda, ailenin yukarıda sayılan problemleri tutumları sergilemesi beraberinde birçok sorunu getirecektir. Aileden uzaklaşma, başka çevrelerde çözüm arama, motivasyon düşüklüğü vb. problemlerin sebebini biraz da buralarda aramak gerekmektedir. Çocuğun başarısında ve doyumsuz bir öğrencilik hayatı yaşamasında ailenin belirleyici bir role sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Konuyla ilgili çalışmalarda, aile desteği, öğrenci, veli ve okul arasındaki iletişimin önemi, aile katılımının öğrencinin başarısındaki etkisi sürekli vurgulanmaktadır.²⁴ Öğrencilerin okuldaki başarısızlık nedenleri üzeri-

²⁴ İlkay Kasatura, *Okul Başarısından Hayat Başarısına*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi. 1991; Engin, Aslanargun, “Okul-Aile İşbirliği ve Öğrenci Başarısı Üzerine Bir Tarama Çalışma”,

ne yapılan bir araştırmada öğrencilerin %42 gibi büyük bir çoğunluğu başarısızlıklarını aileden kaynaklanan nedenlere bağlamışlardır.²⁵ Konuyla ilgili farklı bir alan çalışmasında bu sorun şu şekilde gerekçelendirilmiştir: “Veliler ergenlik çağında olan öğrencileriyle nasıl etkili iletişim kuracaklarını tam anlamıyla bilememektedirler. Çatışma yaşama olasılıklarına karşın pek iletişime geçmeyi tercih etmektedirler.”²⁶ Ne yazık ki, velilerin çocuklarıyla iletişimi ve öğrencilik hayatlarında onların sorunlarıyla ilgilenme şekli istenen düzeyde değildir. Konuyla ilgili araştırmalarda İHL okul yöneticilerinin önemli bir bölümü ve öğretmenler, velilerin öğrenciye ve okula karşı ilgisiz olduklarını belirtmiş ve aileleri eğitim-öğretim sürecini sahiplenmeyen aileler olarak betimlemiştir.²⁷ Görüldüğü gibi okul idarecileri ve öğretmenler de öğrencilerin şikâyetçi oldukları iletişimsizlik konusunda benzer kanaatler sergilemişlerdir. Aile içinde sağlıklı bir iletişim kurulamayınca çocuk; okul tercihi, okulda yaşadığı sorunlarla baş etme, çevresiyle uyum sağlama, psikolojik olarak kendisini iyi hissetme hali vb. konularda sorunlar yaşamaktadır.

9. ÖĞRENCİLERİN KENDİ ARKADAŞLARIYLA İLİŞKİLERİ

Arkadaşlığın psikolojik iyi oluşta ve hayat stresini azaltmada önemli bir etken olduğu bilimsel araştırmalarla desteklenen bir olgudur.²⁸ Özellikle ergenlik döneminde ailenin dışında, akranlar ve çevredeki diğer yetişkinlerle yakınlık kurma ve onlar tarafından desteklenme gereksinimlerinin yüksek olduğuna işaret eden birçok çalışma vardır.²⁹ Aynı zamanda akran arkadaşlığının

Sosyal Bilimler Dergisi 18 (2007): 119–135; Süleyman Çelenk, “Okul Başarısının Ön Koşulu: Okul Aile Dayanışması”, *İlköğretim-Online*. 2/2, (2003): 28– 34; İbrahim Aşlamacı - Emrah, Eker, “İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Okul Aidiyet ve Dinî Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*. 14/32 (2016).

²⁵ Tuncer Elmacıoğlu, *Başarıda Aile Faktörü*, İstanbul: Hayat Yayınları. 1998, 101.

²⁶ Zekai Fidan, “Ortaöğretim Öğrenci Velilerinin Çocuklarının Başarı Durumlarıyla İlgilenmeme Nedenleri”, *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi (ULED)*. 2/2. (2018), 71.

²⁷ İbrahim Aşlamacı - Emrah, Eker, “İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Okul Aidiyet ve Dinî Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*. 14/32(2016); Çetin, Erdoğan; Nihan, Demirkasımoğlu, “Ailelerin Eğitim Sürecine Katılımına İlişkin Öğretmen ve Yönetici Görüşleri”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16/3,(2010), 399–431.

²⁸ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi. 1992.

²⁹ Yalçın Özdemir; İrem, Tunçer; Gizem, Yavuz; Melek, Özdemir, “Ergen Öğrencilerin Okulda Temel Psikolojik Gereksinimleri Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması”. *Ege Eğitim Dergisi* 16/2. (2015), 443.

daki kalitenin, akranlardan görülen desteğin ve akranlara yönelik saldırgan davranışların, öğrencilerin akademik başarısıyla, benlik gelişimiyle, okula bağlılıkla yakından ilişkili olduğunu tespit eden birçok alan araştırması da bulunmaktadır.³⁰ Rehber öğretmenlerin ifadelerine bakılacak olursa İmam Hatip Lisesi öğrencileri bu konuda oldukça şanslı görünmektedirler. Çünkü rehberlik öğretmenleri bu konuda bütün öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinde oldukça iyi olduklarını ifade etmişlerdir. Hatta ailelerinin baskısından şikâyet eden bazı öğrencilerin arkadaşlarını adeta bir sığınak gibi gördüklerini ifade edenler de olmuştur. Arkadaşlık ilişkilerinin bu şekilde olumlu olması öğrenciler açısından oldukça önemli bir destektir. Şu üç tespit cümlesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır:

“Öğrencilerimizin genel olarak arkadaş ilişkileri gayet iyidir. Bazı öğrenciler kişisel özelliklerini ve kişisel sorunlarını arkadaş ortamlarına taşıdıklarında, diğerleri ile sorun yaşamaktadırlar. Ergenlik döneminde gözlenen yoğun iletişim özelliklerini, bu okulun öğrencilerinde de gözledim. Çoğu zaman ailelerinden daha çok arkadaşlarının fikirlerine önem vermektedirler.” (Sınavla öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Arkadaşlık ilişkileri son derece sıcaktır. Öğrencilerin bu okula ısınmalarının temel sebebi samimi bir arkadaşlık ortamının olmasıdır.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Arkadaşlık bağları çok güçlüdür. Olumsuz tarafı birey olarak yaşamıyorlar. Bu bağın güçlü olmasında grup olarak kendilerini daha rahat ifade ediyorlar.” (Kız İHL Okulu)

Öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinde göze çarpan sorunlara ilişkin bazı değerlendirmeler de yapılmıştır. Rehberlik öğretmenlerinin bu konuyla ilgili tespitleri de aşağıda sıralanmıştır:

“Öğrencilerimizin arkadaş olarak birbirleri ile ilişkileri olumludur. Ancak bazen erkek öğrenciler arasında sözlü veya fiili şiddete rastlanmaktadır. Kız öğrencilerde ise daha çok ön plana çıkan duygu, kıskançlık duygusudur. Bu tür davranışları tetikleyen unsurlar öğrencilerimizin yetişmiş oldukları çevre ve bu çevrede görmüş oldukları olumsuz davranış kalıpları, sosyal medya, sosyo-ekonomik durumlar gösterilebilir.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Arkadaşları ile genelde olumlu diyaloglar kurarlar. Kendilerini anladıkları, sevdikleri ve birlikte zaman geçirmekten hoşlandıkları arkadaşları olduğunda okula devamları ve okula ait olma duyguları pekişmektedir. Ancak okulun tamamen erkek

³⁰ Mediha Sarı; “Lise Öğrencilerinde Okula Aidiyet Duygusu”.

öğrencilerden oluşması kendi aralarında oluşturdukları bir dile sahip olmalarına ve yaygınca küfürlü konuşmalarına da neden olan olumsuz bir duruma da yol açmaktadır. Ayrıca tek cinsiyetin olması karşı cinsi tanıma, sağlıklı iletişim kurma ve sosyalleşmeleri yönünde olumsuz bir etkisi olduğu gözlemlenmektedir.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Aileleri baskıcı olduğu için kendi arkadaşlık ilişkilerinde olumlular. Bütün sorunlarını arkadaşları ile paylaşıyorlar. Ailelerinden daha fazla değer veriyorlar. Hatta bazılarında bağımlı bir ilişki söz konusudur.” (Kız İHL Okulu)

“Gruplaşmalar çok fazla oluyor.” (Kız İHL Okulu)

Akran ilişkileriyle ilgili işaret edilen belli başlı sorunlar şiddet (akran zorbalığı), kıskançlık, argo konuşmalar, karşı cinsle sağlıklı ilişki kurmakta zorlanma, arkadaşlar arası gruplaşmalar gibi konulardan oluşmaktadır. Konuyla ilgili literatürde diğer okul türlerinde de benzer sorunların yaşandığı ifade edilmektedir.³¹ Bu sorunların önemli bir kısmı ergenlik döneminin kendisine has özelliklerinden kaynaklanmakla birlikte çevresel faktörler, sosyal medya ve rol modeller gibi etkenler de burada önemli bir etki oluşturmaktadır. Bazı rehberlik öğretmenleri karma olmayan okullarda okuyan öğrencilerin, karşı cinsle ilişkiler konusunda sağlıklı tutum geliştirmekte zorlandığını özellikle ifade etmişlerdir. Bu konunun da bütün yönleriyle serinkanlı bir şekilde ayrıca ele alınması gerekmektedir.

10. ÖĞRENCİLERİN MESLEK DERSLERİNE İLİŞKİN TUTUMLARI

Rehberlik öğretmenlerinin tamamının bu konuda şu görüşleri paylaşır: Öğrencilerin büyük bir çoğunluğunda meslek derslerine karşı olumsuz bir yaklaşım var. Kızlar, erkekler, sınavla gelenler, sınavsız gelenler, akademik başarı düzeyi yüksek ve düşük olanlar hemen hepsi bu konuda benzer tutum sergilemektedirler. Görüştüğümüz öğretmenlerin bu konudaki ifadelerini alt alta sıraladığımızda neredeyse tamamının aynı cümleyi tekrar ettiğini görüyoruz: *“Arapça ve Kuran-ı Kerim derslerini ağır buldukları oluyor, ezber vermekten yakınıyorlar.” (Kız İHL Okulu)*

³¹ Abbas Türnüklü - İdris Şahin, “İlköğretim Okullarında Öğrenci Çatışmaları ve Öğretmenlerin Bu Çatışmalarla Başa Çıkma Stratejileri”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 8/30. (Bahar/2002).

“Meslek derslerine karşı olumsuz bir yaklaşımları var. Sınav odaklı olunca bu derslerin onların işine yaramayacağını düşünüyorlar.” (Kız İHL Okulu)

“Öğrencilerimizin büyük bir çoğunluğu meslek derslerini ekstra bir yük olarak görmekte, üniversite sınavına hazırlık çalışmalarına bu derslerin engel olduğunu düşünmektedirler. Hem meslek dersleri hem de diğer derslerin toplam sayısının fazla olması bazı öğrencilerde bıkkınlık, yorgunluk, çalışma isteğinde azalmaya sebep olabilmektedir. Ancak bundan bütün öğrencilerin böyle düşündüğü sonucu çıkarılmamalıdır. Dindar öğrencilerin, üniversite öğrenimine önem veren öğrencilerin veya gelecekte ilahiyatla ilgili meslekler düşünen öğrencilerin bu derslerle ilgili olarak algıları daha olumlu yöndedir.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrenciler genel olarak meslek derslerinden şikâyetçidir. Özellikle Arapça dersini sevmemektedirler. Diğer meslek derslerini ise üniversiteye hazırlık sürecinde gereksiz görmektedirler. Bununla birlikte bu dersleri seven az da olsa bir grup öğrenci vardır.”(Sınavla öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrencilerimizin birçoğu meslek derslerinin üniversite sınavında karşılıklarına çıkacak olan derslerin önünde tutulmasından yakınıyorlar. Bu dersleri önemli ama 11 ve 12. sınıfta işlenmemesi gereken dersler olarak görüyorlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Zorlandıklarını ifade ediyorlar. Bu durumun İHL ye istekli gelip gelmedikleriyle alakalı olduğunu düşünüyorum.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

Rehberlik öğretmenlerinin ifadelerinden anlaşılıyor ki, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu meslek derslerini ekstra bir yük olarak görmektedir. Bu konuyla ilgili başka alan araştırmalarının da İHL öğrencilerinin meslek derslerine ilişkin tutumlarının istenen düzeyde olmadığı tespit edilmiştir.³² Örneğin öğrencilerden en çok sevdikleri dersleri belirtmeleri istenen bir anket çalışmasında, sayısal alanla ilgili dersler ön sıralarda yer alırken Meslek Derslerinin sevilme oranı daha düşük çıkmıştır. Bu olumsuz algının oluşmasında derslerin işleniş tarzı, içeriğinin zor olması gibi sebepler öne sürülebilir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, bu öğrencilerimizin önemli bir kısmı din görevlisi olmayı veya İlahiyat fakültesine gitmeyi düşünmemektedir. Ayrıca üniversiteye giriş sınavında bu derslerde öğrenilen bilgilerin bir etkisi yoktur. Çalışkanolu'nun yapmış olduğu ankette, genelde zor olduğu kabul edilen Matematik dersinin “en fazla sevilen ders” olarak belirlenmiş olması bunun en belirgin

³² Aşlamacı, Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri: Profiller, Algılar, Memnuniyet, Aidiyet.

göstergesidir.³³ Her şeyin fayda-maliyet ölçeğinde değerlendirildiği bir çağda öğrencilerin bu konuda idealist davranmalarını beklemek pek fazla karşılık bulmamaktadır.

11. ÖĞRENCİLERİN DİĞER DERSLERE İLİŞKİN TUTUMLARI

Öğrencilerin meslek dersleri dışındaki derslere ilişkin tutumları hakkında genellikle olumlu değerlendirmeler yapılmıştır. Özellikle Matematik ve Fen grubu derslerinin üniversiteye giriş sınavında belirleyici bir etkiye sahip olması bu derslere yönelik ilgiyi artırmaktadır. Buna karşın sözel alana yatkınlığı olan öğrencilerin Türkçe, Felsefe, Tarih ve Coğrafya derslerini daha çok benimsedikleri de ifade edilmektedir. Görüştüğümüz öğretmenlerin bu konuyla ilgili değerlendirmeleri şu şekilde olmuştur:

“Öğretmenine göre değişiyor. Genel anlamda sözel derslerde daha başarılı oldukları için edebiyat, felsefe, tarih, coğrafya derslerine ilişkin olumsuz tutumları yok. Fizik dersine yönelik önyargıları yoğun oluyor.” (Kız İHL Okulu)

“Kültür derslerine daha fazla önem veriyorlar. Özellikle 11. Ve 12. Sınıflarda bu derslerin önemi ağır basıyor.” (Kız İHL Okulu)

“Akademik başarı genel olarak düşük olduğu için çoğu derse ilgisizler.” (Kız İHL Okulu)

“Bu derslerle ilgili olarak da öğrencilerin geleceğe yönelik düşünceleri bu derslere karşı olan tutumu da büyük ölçüde etkilemektedir. Ayrıca öğrencilerimizin okulumuza sınavla öğrenci alınan dönemde gelen öğrencilerin çoğunlukla düşük puanlarla gelmeleri ve bu yıl sınavsız olarak gelen öğrencilerin de genelinin çalışma alışkanlıklarının istenilen düzeyde olmadığı gözlemlenmiştir.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrenciler diğer derslerin meslek derslerine göre daha gerekli ve önemli olduğunu söylüyorlar. Bu dersleri daha fazla önemseyip, vakit ayırıyorlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Özellikle üniversite sınavında gerekli olan derslere ilgileri çok fazladır.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrenciler diğer derslerin meslek derslerine göre daha gerekli ve önemli olduğunu söylüyorlar. Bu dersleri daha fazla önemseyip, vakit ayırıyorlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

³³ Çalışkanoğlu, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri-Çorum Örneği”, 73.

“Öğrenciler üniversiteye hazırlık alan derslerini çok fazla önemsemektedirler. Okulumuzda sayısal alan öğrencisi daha fazladır. Bundan dolayı matematik fizik kimya biyoloji dersleri en fazla önemsenen derslerdir. Daha sonra edebiyat İngilizce tarih coğrafya gibi dersler gelmektedir.” (Sınavla öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrencilerimiz genel anlamıyla derslerin öneminin farkındalar. Buna rağmen birçok ders ve konuda temellerinin yetersiz olması, dikkatlerini odaklamakta zorlanmaları, bazılarının isteksizliği gibi nedenlerle verim ve sınav başarıları istenilen seviyede değildir.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

Yukarıda aktarılan ifadelerden de anlaşılacağı gibi öğrencilerin kültür derslerine yönelik ilgisinde temelde bir olumsuzluk yoktur. Aksine öğrencilerin çoğu bu dersleri meslek derslerinden daha önemli görmektedir. İHL öğrencilerinin sözel ve sayısal derslere ilişkin tutumunu etraflıca inceleyen bir araştırmaya rastlanmadığı için rehber öğretmenlerin bu konudaki tespitlerini kıyaslamak mümkün olmadı. Ancak öğretmenlerin ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla buradaki temel sorun akademik düzeyi düşük olan öğrencilerin bu derslerde yeterince başarı gösterememesidir. Görüştüğümüz rehber öğretmenlerden birisi, özellikle sınavsız öğrenci alan okullardaki birçok öğrencide *“zaten ben başarısız bir öğrenciyim”* algısının hâkim olduğunu bu yüzden bu tür dersleri başarma çabasının olamayacağını ifade etmiştir. Kamuoyunda ifade edildiği gibi *“nite likli okul”* algısı bu nitelemenin dışında kalan ve sınavsız öğrenci alan okullardaki öğrencilerin psikolojisi üzerinde olumsuz bir etki oluşturmuştur maalesef. Dolayısıyla bu tür okullardaki bu olumsuz algıyı giderecek tedbirler alınmalıdır. Öğrencilerin bu *“öğrenilmiş çaresizlik”* algısından kurtarılması gerekir.

12. ÖĞRENCİLERİN MESLEK/KARİYER PLANLAMASINA İLİŞKİN TUTUMLARI

Bu soruya verilen cevaplar şu şekildedir:

“Çoğu zaman öğrenciler kendileri için gerçekçi hedefler koymasalar da, öğrencilerin bir meslek/kariyer planlaması olduğu söylenebilir.” (Kız İHL Okulu)

“Çeşitli test ve envanterlerle, mesleki seminerlerle bu planlamayı oluşturmaya çalıştık. Sınava iyi hazırlananlar bu planlama doğrultusunda hareket etti.” (Kız İHL Okulu)

“Öğrencilerimizin büyük çoğunluğu kariyerleri ile ilgili olarak daha çok 12. Sınıf düzeyinde ilgilenmektedirler. Daha önceki sınıflarda yapılan bilinçlendirme çalışmaları öğrenciler üzerinde çok da etkili olmamaktadır.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrencilerimizin akademik başarısının düşük olması planlama konusunda da zorluklar yaşıyor. Hepsinin kafasında genel olarak bazı meslekler var. İmam ve hatiplik konusunda istekli olan öğrenci yok denecek kadar az. Polislik, askerlik başta gelen meslekler arasında sayılmaktadır. Öğrencilerin bu yöndeki seçimleri aslında bilinçsizlikten kaynaklanıyor. Bundan dolayı da öğrencilerin kendilerini daha iyi tanımlarına yardımcı olmaya çalışarak alternatifler konusunda bilgilendirmeler yapıyoruz.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrencilerimizin genelinin akademik başarısı düşüktür. Bundan dolayı geleceğe dair inançları ve kariyer planlaması yapan öğrenci sayısı oldukça azdır. Genel olarak düşük puanlı meslekleri kazanacaklarını düşündükleri için hedefleri net değildir.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrencilerin hem okula başlarken hem de 4 yıllık lise yaşantıları boyunca meslek ve kariyer planları söz konusu değil. 12. Sınıfa geldiklerinde girmeleri gereken bir sınav olduğunun farkına varan öğrencilerin sayısı da istenen düzeyde değil. Okul idaresi, öğretmenler ve rehberlik servisi öğrencilere motivasyon sağlama, gelecek planlaması konularında çoğu zaman istenen etkiyi yaratamamaktadır. Bunun en büyük etkeni çocuğun geldiği çevre ve ailenin beklentileri, ailenin eğitime yeterli desteği sunamaması ve arkadaş etkisi olduğu düşünülmektedir.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Akademik başarısı düşük olan biz gibi okullarda pek yok. Ancak özel ilgi gösterilen ailede veya çevrede belli bir motivasyonu yakalamış öğrencilerde var.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Okula başladığı gün mesleğini belirlemiş olan öğrencilerimiz olabiliyor. Dünyayı değiştirmeyi ve bunun için kendisinden başlamayı planlayan öğrencilerimiz mevcuttur. Örneğin bir öğrencimiz İlahiyat Fakültesinde lisans eğitiminin ardından bu alanda profesörlüğü hedeflemektedir. Diyanet İşleri Başkanı olduktan sonra politik ve diplomatik birtakım girişimlerle İslam Halifeliği müessesesini oluşturup başına geçeceğini ve İslam Toplumu'nun dünyada söz sahibi olması yolunda çaba sarf edeceğini düşünmektedir.”

Öte yandan meslek algısı, ilgi ve yetenekleri belirginleşmemiş öğrencilerimiz de olabilmektedir. Öğrencilerimiz 9. ve 10. sınıfta kendilerini ve meslekleri tanıma aşamasındalar. 11. sınıfa geçerken ilgi, yetenek ve mesleki değerleri doğrultusunda çoğunlukla karar vermiş oluyorlar. Son yıllarda askeri okulları ve beden eğitimi öğretmenliğini tercih eden oldukça fazla öğrencimiz vardır. Çoğunluk ise İlahiyat Fakültelerini tercih etmektedir. (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Meslek seçimi lise yıllarında belirginleşir fakat öğrencilerimin çoğu henüz tam bir karar almış değil. 10 ve 11. sınıf öğrencilerimize mesleki ilgi, mesleki değer, mesleki yetenek testlerini uygulayıp çıkan sonucu onlarla bilimsel olarak ve objektif olarak pay-

laştım. Burada ailelerin öğrencilerle çatışma yaşamakta olduklarını gördüm. Aileler kendi istekleri çerçevesinde öğrencilere meslek seçiminde baskı yapmaktadırlar. Kariyer planlaması ile ilgili gelecek projeksiyonu çizen seminer çalışmaları ve görüşmeler yapmaktayız.” (Sınavlı öğrenci alan bir İHL Okulu)

Kariyer planlaması ve meslek seçimi birçok etkene bağlı olarak şekillenen ve ergenlik yıllarında gündeme gelmeye başlayan karmaşık bir süreçtir. Bu alanın uzmanlarına göre, süreci etkileyen faktörlerden yasal, ekonomik, sosyal, demografik faktörler ve eğitim kurumları dışsal faktörler iken, bireyin kişisel özellikleri, yetenekleri, ilgileri, öz-yeterlilik düzeyi, mesleki olgunluk seviyesi, karar verme becerisi gibi faktörler ise içsel faktörlerdir.³⁴ Yurt dışında ve Türkiye’de yapılan araştırmalarda kariyer planlama sürecinde ergenlerin ve üniversite öğrencilerinin kararsızlık ve karar verme güçlükleri yaşadıkları da belirlenmiştir. Bu konuyla ilgili çalışmalarda kariyer planlamasında yaşanan güçlüklerin motivasyon eksikliği, bilgi eksikliği, ve tutarsız bilgilerin yol açtığı belirsizliklerden kaynaklandığı ifade edilmektedir.³⁵ Aslında İHL öğrencilerinin bu konuda yaşadığı süreçlerin diğer liselerdeki akranlarından pek bir farkı yoktur. Öğretmenlerin bu konuyla ilgili tespitlerinde şu hususlar ön plana çıkmaktadır. Her şeyden önce öğrenciler meslek seçimi ve kariyer planlamasıyla son iki sınıfta ilgilenmektedir. Daha önceki sınıflarda bu yönde yapılan çalışmalara pek fazla ilgi duymamaktadırlar. Akademik başarı düzeyi düşük olan öğrenciler ya bu konuyu tamamen olurluna bırakmış gibi davranmaktadır ya da çok fazla akademik başarı gerektirmeyen bazı mesleklere razı olmuş durumdadır. İmam Hatiplik ve müezzinlik gibi meslekleri düşünenlerin oranı da oldukça düşük görünmektedir. Diğer önemli bir husus da şudur ki, bilinçli ailelerin çocukları bu konuda daha sağlıklı karar vermektedir.

13. ÖĞRENCİLERİN DİNÎ KONULARA İLİŞKİN SORU(N)LARI VE DİNÎ TUTUMLARI

Rehber öğretmenlere öğrencilerin dinî konularla ilgili soruları ve dinî tutumları hakkında ayrı ayrı iki soru yöneltilmiştir. Her iki soruya verilen cevaplar birbiriyle çok bağlantılı olduğu için bu cevapları bir arada değerlendirmek

³⁴ F. Büşra Polat - Kadir Ardıç - Yasemin Özdemir; “Bireysel Kariyer Planlamada Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Sakarya Devlet Okulları Örneği”. *İşletme Bilimi Dergisi (JOBS)*, 4/1(2016), 33.

³⁵ Kemal Öztemel; “Lise Öğrencilerinin Kariyer Karar Verme Güçlüklerinin Yordayıcıları Olarak Algılanan Sosyal Destek ve Cinsiyet”. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*.11/3, (2013/Yaz), 241.

gerekir. Görüştüğümüz öğretmenlerin yarıya yakın bir kısmı rehberlik servisine bu alana ilişkin sorun gelmediğini, öğrencilerin bu konuları daha çok Meslek Dersi öğretmenlerine götürdüklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu konudaki tespitleri öğrencilerin geneline teşmil etmeden değerlendirmek gerekmektedir. Bir de rehberlik servislerine olumlu dinî tutumdan daha çok bu konuda yaşanan sorunların aksettirildiğini de göz önünde bulundurmak gerekir. Daha açık bir ifadeyle, rehberlik öğretmenlerinin bu konuda muhatap olduğu öğrenciler daha çok bu alanda sorun yaşayan öğrenciler olmuştur.

Öğrencilerin dinî tutumlarına ilişkin tespitlerde ise aile, öğretmen, akran, okul ortamı ve çevre etkisi ve dinî uygulamalarla ilgili gözlemler gibi etkenler gündeme getirilmiştir. Kendilerine bu konularda sorun geldiğini söyleyen öğretmenler oldukça farklı konular dile getirmişlerdir. Bu sorunları ve öğrencilerin dinî tutumlarına ilişkin tespitleri bizzat öğretmenlerin ifadeleriyle aktarmakta fayda vardır:

“Daha önceki yıllarda aşırı aile baskısından dolayı ateist olan öğrencilerimiz vardı. Son yıllarda bu tür sorunlar artık gelmiyor.” (Kız İHL Okulu)

“Kız öğrencilerin başörtüsüyle ilgili sorunları var. Dinlerini sorguluyorlar.” (Kız İHL Okulu)

“Öğrencilerin büyük bir kısmı aileleri tarafından kendilerine baskı uygulandığını düşünmektedir.” (Kız İHL Okulu)

“Dinin kurallarını günlük sosyal hayatla bağdaştıramıyorlar.” (Kız İHL Okulu)

“Öğrenciler genellikle okulumuzdaki meslek derslerine giren öğretmenlerin kendilerini dini konularda sıktıklarını ve anlamadıklarını söylemektedir. Meslek dersine giren öğretmenlerin her şeye haram, günah, bunu yaparsanız cehenneme girersiniz gibi ifadeler kullandıklarını söylemektedirler. Bazı öğrencilerimiz de dinin kurallarının katı olduğunu bu nedenle dine karşı önyargılı olduklarını söylediler. Cehennem algısının onları korkuttuğunu gözlemledim.” (Sınavsız öğrenci alan ve karma eğitim yapılan bir İHL Okulu)

“Bu konuda şimdiye kadar hiçbir öğrenci rehberlik servisine başvurmamıştır. Ancak İmam Hatip Lisesi'nin kendisine uygun olmadığını ileriki yaşantısında bu okulun kendisine verdiği imamlık, müezzinlik gibi meslekleri yapmak istemediklerini ifade edenler olmuştur.” (Sınavsız öğrenci alan ve karma eğitim yapılan bir İHL Okulu)

“Zaman zaman karşılaşıyoruz. Az da olsa dini algılar genellikle sosyal medya üzerindeki tartışmalardan etkileniyor. 15 Temmuz sonrası cemaat algısı, tarikatlar vs.

politize olmuş muhteva ve yaşamdan çok, yansımalarından etkili sorular geliyor.” (Sınavsız öğrenci alan ve karma eğitim yapılan bir İHL Okulu)

“Öğrencilerin dini düşüncesi, din algısı ile ilgili sorunları rehberlik servisine çok fazla gelmemektedir. Daha çok bu tip konuları meslek dersi öğretmenlerine sormaktadırlar. Kısmi de olsa bazı dini ritüelleri sorgulayan, deizm, ateizm gibi konuları konuşan merak eden birkaç öğrencimiz bulunmaktadır.” (Sınavla öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Kız öğrencilerimizden (1 veya 2 tanesi) başörtüsü takmadığı için arkadaşlarının sorularına muhatap olanlar vardı. Bu kızlarımız bazı sınıf arkadaşlarıyla yaşadıkları tartışmalarda başörtüsünün inancın temel esaslarından olmadığı düşüncesi ile arkadaşlarının sorularını cevaplamış ve sınıf arkadaşlarının çoğu karşıt görüşte olduğu için mağlubiyet duygusuyla rehberlik servisine müracaat etmişlerdi.

12. sınıf öğrencilerimizden bir grup ‘bu zamanda hala ateist var mıdır’ diye sorunca bir TV tartışma programından bir kesit izlettim. Öğrencilerim ateist konuşmacıyı yoğun bir öfkeyle izleyip tartıştılar. Dini konularda antitezlerle karşılaşmaya pek hazır olmadıklarını gözlemledim.

Bu başlık altında değerlendirilmesi doğru mudur, bilmiyorum. Bir kız öğrencimiz okul kıyafeti giymemekte direniyordu. Kendisi ile yaptığımız bir görüşmede (o dönemde okul kıyafetimiz olan diz boyundaki mavi ekose eteği kastederek) kısa etek giymenin dini inancına uygun olmadığını ve bu nedenle ‘o eteği’ giymeyeceğini söyledi.”(Sınavsız öğrenci alan İHL Okulu)

“Öğrencilerimizin büyük çoğunluğunun ibadetlerinde hassasiyet gösterdiği gözlenmektedir. Ancak öğrencilerin dini tutumlarının ders aldığı öğretmenle ilintili olmadığı görülmektedir. Öğretmenlerin aynı konuda farklı görüşlere sahip olmaları bazı öğrencilerde kafa karışıklığına neden olabilmektedir.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Savunuyorlar, benimsiyorlar fakat uygulama kısmında sıkıntılar yaşayabiliyorlar. Ailesi bilinçli olanlarda durum farklı gözlenebiliyor. Kulaktan dolma bilgilerle hareket eden çok kişi gözlenebiliyor.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“İbadetleri yapma noktasında ciddi eksiklikleri var. Namaz kılan, Kur’an okuyan ve dini anlamda kendini geliştiren öğrenci sayısı çok azdır.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrenciler genel olarak dine karşı ön yargıları bulunmaktadır. İHL olmalarına rağmen dinin kendilerine dayatıldığını, sevdirilmediğini söylüyorlar. Baskı ve korku ile değil özendirilip, sevdirmesi gerektiğini düşünüyorlar.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Duygusal olarak güçlü, akılsal olarak çok zayıf! Yaşam tarzı olarak bölgesel.” (Kız İHL Okulu)

“Dini inançları, öğrencilerin davranışları üzerinde etkili olsa da, onlar için dini değerleri geri planda kalmaktadır.” (Kız İHL Okulu)

“Çok ilgisizler!” (Kız İHL Okulu)

“Belli hassasiyeti olan ailelerin çocuklarında belli bir anlayış elbette var. Ancak dini yaşamda bunu çok fazla göremiyoruz. Bu da tamamen okulun “İmam Hatip okul kültürü”nün olmayışı ile ilgilidir. Okulda dini yaşam anlamında bir atmosfer yok.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Önceki çalıştığım okulda gözlemlemediğim bir namaza çağırma alışkanlığı var İHL’de. Öğle arasında öğrenciler birbirlerine “namazı kıldın mı? Haydi, mescide gidelim!” gibi ifadelerle birbirlerini motive ediyorlar. Elbette buna rağmen katılmayanlar olabiliyor.” (Sınavsız öğrenci alan İHL Okulu)

“Okulumuzda dini ritüellerin uygulanması ve kılık kıyafet konusunda herhangi bir baskı bulunmamaktadır. Bununla birlikte öğrencilere dini ritüellerin uygulanması, ibadetlerin yapılması konusunda teşvik edici bir tutum gözlenmektedir. Öğrencilerin büyük bir kısmı ibadetlerini yerine getirme konusunda hassas olsalar da zaman zaman aksaklıkları gözlenmektedir. Buradaki kastım namazdır.” (Sınavla öğrenci alan bir İHL Okulu)

Öğretmenlerin gözlemleri ve tespitleri gösteriyor ki, öğrencilerde dine ve dinî yaşantıya yönelik bir ilgi genel olarak bulunmaktadır. Ancak bilinçli bir yöneliş ve uygulamada hassasiyet konusunda farklı tutumlar göz çarpmaktadır. Bazı öğrenciler bu konuda daha hassas davranırken bazılarında genel bir ilgisizlik ve yavaşlık gözlemlenebilmektedir. Özellikle namaz gibi bir temel ibadete devam etmede öğrenciler oldukça zorlanmaktadır. Nitekim başka bir soru vesilesiyle yukarıda geçtiği üzere bir öğretmenimizin şöyle bir tespiti olmuştu: “Okulun mescidinin kapasitesinin yüksek olmasına rağmen düzenli namaz kılan öğrencilerin sayısı ancak %10’lar seviyesinde kalmaktadır. Kendilerinden beklenen namaz kılma, Cuma’ya gitme, dini sohbet dinleme ve Kur’an-ı Kerim dinleme konusunda isteksizler.” Bilinçli aile ve bilinçli öğrenci faktörünün yanı sıra öğretmen yaklaşımının da bu konuda önemli bir etken olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim bazı araştırmalarda, bu okula kendi seçimiyle gelen öğrencilerin, kendi isteği dışında bir sebeple gelen öğrencilere göre daha yüksek bir dinî sorumluluk düzeyine

sahip oldukları, ayrıca Anadolu İHL öğrencilerinin dinî sorumluluk düzeyinin normal İHL öğrencilerine göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.³⁶

Rehber öğretmenlerin dikkatini çeken şikâyet konularına bakıldığında öğrencilerin daha çok aile baskısından, bazı öğretmenlerin bu konudaki sıkıcı tutumundan vs. mustarip olduğu anlaşılmaktadır. Kız şubelerinde çalışan öğretmenlerin dile getirdiği sorunlara bakıldığında ise, erkeklerden farklı olarak aile baskısı, tesettür gibi dinî vecibeleri yerine getirmede isteksizlik gibi bazı sıkıntılar dikkat çekmektedir. Bu tür şikâyetleri dine yönelik topyekûn bir olumsuz algı olarak değerlendirmek gerçekçi bir tespit olmaz. Çünkü bu konuyla ilgili birçok araştırmanın ortak tespitine göre İHL öğrencisinin dine ilişkin tutumu genellikle yüksek düzeyde olumlu çıkmaktadır.³⁷ Görüşmemiz esnasında öğretmenlerin de ifade ettiği gibi çok yaygın olmasa da bu sorunu yaşayan bazı öğrencilerin varlığı da bir vakıa. Dolayısıyla bu çocukların bu gerilimden kurtulmalarını sağlamak için okul ve ailenin işbirliği yapması gerekmektedir. Diğer öğrencilerin yansıttığı sorunların bir kısmı meslek dersi öğretmenlerinin yaklaşımıyla ilgili, bir kısmı İmam Hatiplilik misyonunu benimsemekle ilgili, bir kısmı medyatik dinî söylem ve meselelerle ilgili, bir kısmı da çevre baskısıyla ilgilidir. Bu alt başlıkların her birini ayrı ayrı ele alıp tahlil etmek gerekmektedir. Bu sorunların oluşmasına sebep olan kişileri, çevreleri ve durumları analiz etmek gerekir.

Öğrencilerin dinî tutumlarındaki bu çeşitliliğin bir soruna dönüşmemesi için öğretmenlerin “öğrenciye görelilik” ilkesine riayet etmeleri ve sabırlı olmaları önemlidir. Diğer konularda olduğu gibi dinî tutumları benimsemek hususunda da bireysel hız farklılığı mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Herkesin aynı anda aynı tutumu benimsemesini beklemek hiç de pedagojik olmaz. Bazı öğrencilerin, kendilerine dinî ritüelleri yerine getirmeleri hususunda baskı yapıldığına ilişkin şikâyetlerini bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Bu tür sorunların giderilmesinde öğretmenler ve okul idaresinin işbirliği ile olumlu bir okul ortamı oluşturularak bazı çözümler üretilebilir.

³⁶ Muhammet Cevat Acar; “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dinî Sorumluluk Düzeylerinin İncelenmesi: Bingöl Örneği”. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2014/2), 157.

³⁷ İbrahim Aşlamacı - Emrah Eker, “İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Okul Aidiyet ve Dinî Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi,” 20.

14. ÖĞRENCİLERİN ALMIŞ OLDUĞU DİNÎ İÇERİKLİ EĞİTİMİN BU ÖĞRENCİLERİN PSİKOLOJİK DURUMLARINA ETKİSİ

Bu soruya verilen cevaplarda, dinî bilginin genel olarak öğrencilerin davranışları ve tutumları üzerinde pozitif bir etki oluşturduğu belirtilmiş olsa da bazı önemli problemlere de işaret edilmiştir. Öğretmenler, bu konuyla ilgili tespitlerini şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Eğer dersin öğretmeni o dersi sevdiyse bir ömür boyu işlerine yarayacak bilgiler elde ettiklerini düşünüyorum. Psikolojik yönden herhangi bir olumsuzluk yaratacağını düşünmüyorum.” (Kız İHL Okulu)

“Aslında not kaygıları olmasa verilenler manevi anlamda çok şey katıyor. Not kaygısından dolayı öğrenciler bu katkıyı göremiyor.” (Kız İHL Okulu)

“İHL öğrencilerinin diğer lise öğrencilerine göre daha sakin ve madde kullanımı eğiliminin daha az olduğu söylenebilir.” (Kız İHL Okulu)

“Olumsuzluklar karşısında yaygın kader anlayışına sarılarak kendilerini rahatlatıyorlar. Meslek derslerini sosyal hayatla bağdaştıramadıkları için duyguları da çelişkili.” (Kız İHL Okulu)

“Psikolojik olarak iyi oluş düzeylerinin daha iyi ya da daha kötü olduklarını düşünmüyorum. Var olan farklılıkların İHL olmasından değil, kız lisesi olmasından kaynaklandığını düşünüyorum.” (Kız İHL Okulu)

“Öğrencilerin gördükleri dini derslerin, öğrencilerin olumsuz davranışlar sergilemesine az da olsa engel olduğu söylenebilir. Fakat öğrenciler, dini dersleri yeterince önemsememekte, hayatları için gerekli görmemektedir. Bunun nedeni ise ailelerin ve öğretmenlerin öğrencileri yönlendirirken daha çok akademik başarıları temel aldıkları görülmektedir. Ailelere, öğretmenlere ve öğrencilerin çevresindeki birçok kişiye göre, öğrencilerin başarılı olması hatta iyi bir insan olması “iyi bir meslek” sahibi olması, okulda başarılı olması, üniversite sınavını kazanmasıyla mümkündür. Çevrelerinin bu tutumu öğrencileri dini derslerden uzaklaştırmakta ve onların bu derslere karşı olumsuz tutum sergilemelerine neden olmaktadır. Bu da dini derslerin öğrencilerin davranışları ve psikolojik durumları üzerinde beklenenden daha az etkili olmasına neden olmaktadır.” (Kız İHL Okulu)

“İHL öğrencilerini diğer lise öğrencileri ile karşılaştığımızda öğrencilerin almış oldukları dini eğitimin davranışları da kısmen farklılığa yönelttiği söylenebilir. Almış oldukları dini eğitimin oto-kontrol mekanizmasında olumlu yansımaları gözlenmektedir. Ancak alınan din eğitiminin bazı öğrencilerde bazı davranışları kısıtlamasının psikolojik sorunlara da sebebiyet verebildiği görülebilmektedir. Bunu daha çok kız

arkadaş edinme konusunda rastlanılmaktadır. Kız-Erkek arkadaşlığı konusu daha çok sosyal arkadaşlık olarak algılanmak yerine cinsel boyutu ile algılanmaktadır.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL)

“İHL öğrencilerin almış oldukları dini içerikler öğrencilerin dini algı ve tutumlarını ve almış oldukları dini eğitimin öğrencilerin sosyal çevrelerine karşı tutumlarını belli ölçüde olumlu olarak etkilediği gözlenmektedir. Ancak teknolojinin ve sosyal medyadaki bilgi kirliliğinin dini algı ve tutumlara da olumsuz yansımalarının olduğu durumlar da söz konusudur.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Ders olarak gördükleri için yani amaçları not almak ve geçmek olduğu için psikolojik açıdan sadece bu yönde etkisi olduğunu söyleyebilirim. Son sınıflara doğru biraz daha dini boyutuyla bakmaya başladıklarını düşünüyorum fakat sayısı çok az. Aslında bu durumun akademik başarı yani düşünebilme becerisiyle de alakalı olduğunu gözlemliyorum.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“İnancı sağlam olan öğrencilerin yaşadıkları problemlere tevekkülle yaklaştıkları, daha kolay üstesinden geldikleri gözlenmektedir.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Dini içerikli derslerin günah, haram ve cehennem boyutları öğrencilerimizi psikolojik olarak korkutmaktadır. Dinimizin yasaklar üzerine kurulu bir din olduğunu, kendilerinin bu durumdan dolayı olumsuz etkilendiklerini ifade etmektedirler. Birkaç öğrenci rehberlik servisine gelip geceleri günahlarından dolayı uyuyamadıklarını, obsesyonları olduklarını, en ufak günah işlediklerinde dinden çıkacaklarını düşündükleri için psikolojilerinin bozulduklarını söylediler.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrencilerden beklenti, yaşları ve içerisinde buldukları gelişim dönemi düşünüldüğünde üst seviyede olduğu gözlemlenmektedir. Ortaokula kadar diğer akranları gibi davranış sergileyen bir çocuğun İmam Hatip Lisesi'nin kapısından girer girmez onlara yüklenen misyon, davranışsal beklenti, dini duyarlılık, ağırbaşlılık, İmam hatip öğrencisi gibi davranma, olgunluk ne yazık ki reel durumla tezatlık taşımaktadır. Bu öğrencilerin çoğu zaman diğer yaşlıları gibi oldukları unutulmakta ve daha olgun davranışlar sergilemeleri beklenmektedir. Okulun mescidinin kapasitesinin yüksek olmasına rağmen düzenli namaz kılan öğrencilerin sayısı ancak %10'lar seviyesinde kalmaktadır. Kendilerinden beklenen namaz kılma, Cuma'ya gitme, dini sohbet dinleme ve Kur'an-ı Kerim dinleme konusunda isteksizler. Ancak son yıllarda yapılan çeşitli mesleki yarışmalar öğrencini ilgisinin uyanmasına, kendini göstermek için çaba harcamasına ve yarışmalara katılma isteği bu anlamda olumlu gelişmeler olarak görülebilir.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Dini içerikli dersleri olumlu etkisi olduğunu ibadetlerden eksik de olsalar İmam Hatip Lisesi kimliği söz konusu ortamlarda etkisini göstermektedir. Ayrıca temel dini bilgiler, Kuranı Kerim’in yüzüne okuma gibi belirli bir kazanım da sağlamaktadırlar. Bunun yansımaları öğrencilerin ruh hallerine gözlemlenmektedir.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Öğrencilerimiz diğer lise öğrencilerine göre daha saygılı ve sakinlerdir. Psikolojik olarak diğer lise öğrencilerine göre özgüven ve özsaygılarının daha düşük olduğu görülmektedir. Aile baskısından dolayı sevgi ve ilgiyi karşı cinsten beklemektedirler.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Paylaşımçı arkadaşlık ilişkisi geliştirememiş bazı öğrencilerimizin sürekli olarak, dini konular çerçevesinde, bilirkışı edasıyla konuşmaları nedeniyle sınıf arkadaşları tarafından dışlandığı ve etkinliklere dahil edilmediği gözlenmiştir. Bu durumdaki bir öğrenci, hakikati söylediği için dışlandığını belirtmiştir.

İlişkilerinden ve yaşamından memnuniyetsizliği olan öğrencilerimizden intihar etmeyi düşündüğünü; ancak dini bilgisinin ve inancının kendisini alıkoyduğunu belirten de olmuştur.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Tabii burada diğer liseler derken akademik olarak dengi okulları değerlendirmek gerekir. Diğer okul öğrencilerine göre kesinlikle daha pozitif olduklarını düşünüyorum. İmam Hatip Lisesi kimliği davranışlarında olumlu yansımaları hissettirmektedir. Örneğin disiplin olaylarına, öğretmen öğrenci ilişkilerine, öğrenci -öğrenci ilişkilerine genel anlamda bakıldığında İmam Hatip liselerinin daha olumlu olduğunu görmekteyiz.” (Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

İHL öğrencileri kendilerini Anadolu Lisesi öğrencileri ile Meslek liselerinin dışında farklı bir grup olarak görüyorlar. Mezun olduklarında ara eleman vasıfları olmayan, Anadolu lisesi öğrencileri gibi doğrudan üniversite sınavına hazırlanmasına da müsaade edilmeyen; bu nedenle haksızlığa maruz kalmış bir kitle oldukları kanısındalar.

Kız-erkek ilişkileri konusunda diğer okullardan daha dirençliler. Bu konuda problemleri olan öğrencilerimiz dahi konuyu anlatırken önce haram-helal, caiz (veya değil), nefesine uymak kavramlarıyla düşüncelerini destekliyorlar. Önceki çalıştığım okulda öne çıkan kavramlar kelime olarak değilse de anlam bakımından hedefinden sapmak, birbirinin duygularını törpülemek, zaman kaybet(tir)mek çağrışımlı anlatımlardı.(Sınavsız öğrenci alan bir İHL Okulu)

“İmam Hatip Lisesi öğrencileri diğer lise öğrencilerinden gelişimsel olarak farklı bir özellik göstermemektedir. Çoğu sorun alanlarının aynı olduğu gözlenmektedir. Fakat sosyal girişimcilik yönünü burada geliştirme olanağı bulan öğrenciler diğer lise

öğrencilerinden daha fazla bir özgüvene ve sosyal iletişimde daha iyi görünmektedirler.” (Sınavla öğrenci alan bir İHL Okulu)

“Meslek dersleri öğrenciler sevmese bile bilgilerini artırıcı özellik göstermektedir. Fakat bir kısım öğrenci meslek derslerini istemedikleri için bu durum onların üzerinde psikolojik bir baskı veya mobing oluşturmaktadır.” (Sınavla öğrenci alan bir İHL Okulu)

Yukarıda sıralanan tespitler ışığında şunları söyleyebiliriz: İHL öğrencileri genel anlamda daha sakin ve uyumlu, bazı kötü alışkanlıklara karşı daha dirençli, çevreye karşı olumlu tutum geliştirme, problemlerle baş etmede pozitif etki ve dini bilgilerini geliştirmek açısından ve sosyal iletişim açısından daha girişken bir profil göstermektedirler. Ancak kız-erkek ilişkisi, özgüven eksikliği, aile baskısından kaynaklanan problemler, gelecek kaygısı gibi sorunlardan da bahsedilmektedir. Dolayısıyla bu öğrencilerin psikolojisini güçlü ve zayıf yönleriyle birlikte ele almak gerekir. Özellikle sorun yaşadıkları alanlarda kendileriyle etkili bir iletişim kurarak yardımcı olmaya çalışmak önemlidir. Öğretmenlerin ifadelerine yansıyan sorunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- ✓ Not kaygısı, öğrencilerin bu derslerdeki içerikle bütünleşmesini engellemektedir.
- ✓ Ailelerin ve öğretmenlerin akademik başarıyı ve meslek sahibi olmayı sürekli öncelemesi öğrencileri bu derslerden soğutmaktadır.
- ✓ Özellikle sosyal medyada dolaşan dine ilişkin “bilgi kirliliği” öğrencilerin dinî tutumları üzerinde olumsuz etki yapmaktadır.
- ✓ Bu derslerde yoğun bir şekilde günah, haram, cehennem gibi kavramların işlenmesi öğrencilerin psikolojisini negatif yönde etkilemektedir.
- ✓ İHL öğrencisinden beklenen “olgunluk ve örnek davranış tutumları” onların gerçek yaşamıyla tezat oluşturmaktadır.
- ✓ Bazı öğrenciler meslek derslerini istemedikleri için bu durum onların üzerinde psikolojik baskı oluşturmaktadır.

Bu problemler meslek dersi öğretmenlerinin yanı sıra aileleri, diğer alan öğretmenlerini ve idareyi ilgilendiren konulardır. Okul tercihi, derslerin işleniş biçimi, öğretmenlerin yaklaşımı, bu çocuklara yüklenen misyon, sınav sistemimiz vs. bir çok boyutu olan bu konuyu etraflıca tartışıp makul çözümler üretmemiz gerekir.

15. ÖĞRENCİLER DİYALOGA AÇIK MI?

Bütün okullardaki Rehber öğretmenler öğrencilerin genel olarak diyaloga oldukça açık olduğunu ifade etmişlerdir. Bu tespit öğrencilerimiz ve yukarıda sıralanan sorunları gidermek adına umut vericidir. Çünkü dile getirilen sorunların öğrenciler üzerinde oluşturduğu negatif etkiyi etkili iletişim süreçleriyle gidermek mümkündür. Burada sorumluluk büyük ölçüde okul idaresine ve öğretmenlere düşmektedir. Nitekim görüştüğümüz bir öğretmenimiz bu konudaki tespitini şöyle ifade etmiştir: *“Öğrencilerimiz genel olarak diyaloga açıktır. Ergenlik döneminde olmaları itibarı ile arkadaş etkisi yüksek, otorite figürü olan öğretmene karşı kendilerini arkadaşlarına daha yakın hissetmelerine rağmen ilgilenildiği zaman olumlu yaklaşım gösterirler ve duygusal bağ geliştirirler”* Öğretmenin olumlu yaklaşımı bu öğrencilerle diyalog yollarını sonuna kadar açabilmektedir. Rehber öğretmenlerin bu konudaki kanaatlerini yansıtmak adına benzer yöndeki bir iki tespit ifadesi daha verilebilir:

“Her birey gibi İHL öğrencileri de diyaloga ve etkileşime açıktır. Ancak uygun diyalog ve etkileşim için iletişimin gerekliliklerine ne kadar sahip olduğumuz ve bunları ne kadar uyguladığımızla ilgilidir.”

“İletişim ortamında güven tesis edilince öğrencilerin bütün konularda gerçek yaşantılarını ve gerçek duygu ve düşüncelerini ifade etmek konusunda diyaloga açık olduklarını düşünüyorum.”

“Öğrenciler diyaloga çok açık. Kendilerini çok rahat ifade edebiliyorlar.”

Bu tespit cümlelerinden anlaşılıyor ki, öğrencilerin durumunu değerlendirirken bizim diyaloga ne kadar açık olduğumuza ve öğrencilerimizle iletişim kanallarını ne kadar açık tuttuğumuza da bakmamız gerekir. Acaba biz yetişkinler, gençlerin kendilerini rahat bir şekilde ifade edebilecekleri güven ortamını sağlayabiliyor muyuz? Kendi ön yargılarımızdan sıyrılarak onlarla empati kurabiliyor muyuz? Rehberlik öğretmenine açılan bir öğrenciyle bizler iletişim kuramıyorsak kendi durumumuzu da gözden geçirmemiz gerekmez mi?

16. SONUÇ VE ÖNERİLER

İmam Hatip Lisesi öğrencisinin beklentilerini ve sorunlarını tespit etmek açısından bu okullarda çalışan rehber öğretmenlerin konuyla ilgili değerlendirmeleri önemli bir veri kaynağıdır. Öğrencilerin daha çok sorunlarını iletmiş rehberlik servisinde bu okullarımızın güçlü yanlarından daha çok zayıf yönlerine ilişkin veriler biriktirmektedir. Okul idarecileri, diğer alan öğretmenleri ve

aileler gibi paydaşların öğrencilere ve okula dair beklentilerini değerlendirirken rehberlik servislerindeki verileri göz önünde bulundurmak gerekir. Diğer paydaşların bu okullara ilişkin gözlemlerini öğrenciler açısından biraz da dışarıdan bakan bir gözün tespitleri olarak değerlendirmek mümkün iken rehberlik servisinin verilerini daha çok iç gözlem ürünü veriler şeklinde görebiliriz. Dolayısıyla sağlıklı bir analiz yapmak açısından bu veriler değerlidir.

Rehber öğretmenlerin tespitleri ışığında İmam Hatip Okulları için şunlar söylenebilir:

1. İmam Hatip Lisesi öğrencisini en fazla meşgul eden konular diğer lise-lerde okuyan akranları gibi eğitsel sorunlar, ekonomik problemler, aile ilişkilerinde yaşadığı çatışmalar ve meslek seçimi gibi konulardır.

2. Akademik başarı düzeyi yüksek olan öğrenciler bu okulun programına ve öncelendiği hedef davranışlara daha rahat uyum sağlayabilmektedirler.

3. Kendi isteklerinden daha çok aile yönlendirmesi ve sınav sistemi sebebiyle bu okullara gelen azımsanmayacak oranda bir memnuniyetsiz öğrenci kitlesi mevcuttur.

4. İHL öğrencisinin dine ilişkin tutumu genellikle yüksek düzeyde olumlu olmakla birlikte özellikle namaz gibi ibadetleri yapmada ve kız öğrencilerinde tesettüre uygun giyinme gibi uygulamalarda zorlanan öğrenciler bulunmaktadır. Bu öğrencilerin ortak şikâyeti ise ailelerinden ve öğretmenlerinden kaynaklanan maruz kaldıkları çevresel baskıdır.

5. Öğrencilerin yarıya yakın bir kısmı okulu benimsemekte zorlandığını ifade etmektedir. Derslerin zorluğu, kendi tercihi dışında bu okula gelmiş olmak, mesleki derslerin üniversiteye giriş sınavında etkili olmayışı ve din hizmetlerinde çalışmayı düşünmemek bu konudaki memnuniyetsizliğin temel sebepleridir.

6. Öğrencilerin meslek dersi ve diğer alan derslerinin öğretmenlerine yönelik en büyük beklentileri hoşgörülü yaklaşımdır. Alan farkı gözetmeksizin kendileriyle ilgilenen öğretmenleri daha çok benimsiyorlar.

7. Rehber öğretmenlerin tespitlerine göre okul idaresine dönük genel bir memnuniyetsizlik olmamakla birlikte temel şikâyet konusu iletişimsizlik, bazı uygulamalarda adaletsizlik ve katı disiplin kuralları etrafında şekillenmektedir.

8. Öğrencilerin aileleriyle ilişkileri konusunda genellikle olumsuz bir tabloyla karşı karşıya olduğumuz söylenebilir.

9. Öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinin genellikle iyi olduğu belirtilmekle birlikte, bazı rehberlik öğretmenleri karma olmayan okullarda okuyan öğrencilerin, karşı cinsle ilişkiler konusunda sağlıklı tutum geliştirmekte zorlandığını ifade etmişlerdir.

10. Meslek derslerine yönelik olumsuz tutum sahibi azımsanmayacak bir öğrenci kitlesi mevcuttur. Öğrencilerin diğer derslere yönelik tutumları ise daha olumludur.

11. Öğrenciler meslek seçimi ve kariyer planlamasıyla son iki sınıfta ilgilenebilmektedir. Akademik başarı düzeyi düşük olan öğrenciler ya bu konuyu tamamen olurluna bırakmış gibi davranmaktadır ya da çok fazla akademik başarı gerektirmeyen bazı mesleklere razı olmuş durumdadır. Din hizmetlerinde çalışmayı düşünen öğrencilerin oranı oldukça düşüktür.

12. Dinî içerikli dersler öğrencilerde çevreye karşı olumlu tutum geliştirme, problemlerle baş etmede pozitif etki ve dini bilgilerini geliştirmek açısından olumlu etki oluşturmaktadır. Ancak çevreden hissedilen “olgun davranış” beklentisi, din hakkındaki bilgi kirliliği gibi sorunlar bu öğrencileri olumsuz yönde etkilemektedir.

13. İHL öğrencileri genel anlamda daha sakin ve uyumlu, bazı kötü alışkanlıklara karşı daha dirençli, sosyal iletişim açısından daha girişken bir profil göstermektedirler. Ancak kız-erkek ilişkisi, özgüven eksikliği, aile baskısından kaynaklanan problemler, gelecek kaygısı gibi sorunlar da yaşamaktadır.

14. İHL öğrencisi diyaloga ve iletişime oldukça açık bir tutum sergilemektedir.

Elde edilen bu sonuçlar gösteriyor ki ülkemizde önemli bir karşılığı olan İmam Hatip Lisesinin niteliğini artırmak için bu okullardaki eğitimde rol alan bütün paydaşların durumunu ayrı ayrı araştırmak gerekmektedir. Özellikle eğitimin merkezinde yer alan öğrencilerin bütün gelişim yönleri, beklentileri ve sorunları nesnel verilere dayalı bir şekilde analiz edilmelidir. Bu kapsamda öğrenci merkezli alan araştırmalarına daha fazla yer verilmelidir. Bu okulların eğitim süreçlerinde belirleyici olan bütün paydaşlar bu konuda yapılan alan araştırmalarının sonuçlarını göz önünde bulundurarak gerekli tedbirleri almalarıdır. Bu kapsamda özellikle bu çalışmada vurgulanan sorunlar ışığında şu önerilerde bulunmak mümkündür:

1. Öğrencilerin bu okullara kendi tercihleriyle devam etmeleri birçok açıdan hayati bir meseledir. Aile baskısı, sınav sistemi vb. öğrenciyi bu okula mecbur eden uygulamalara son verilmelidir.

2. Öğrencileri birinci derecede meşgul eden eğitsel sorunlar, aile ilişkilerinde yaşanan çatışmalar ve gelecek planlamasında profesyonel destek verilmelidir.

3. Okul içinde dinî uygulamalar ve tutumlar konusunda rehberlik eksenli bir yaklaşımla öğrencilere yardımcı olunmalıdır. Bu konuda meslek dersi öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin işbirliği yapması oldukça önemlidir.

4. Öğrencilerle etkili iletişim ve empatik yaklaşım konusunda öğretmenlerin ve okul idaresinin daha hassas davranması gerekmektedir.

5. İmam Hatip Lisesine devam edip din hizmetleri alanında çalışmayı ve bu alanda üniversite tercihinde bulunmayı düşünmeyen genel öğrenci kitlesine uygun bir İHL programı tartışılmaya değer bir konudur.

6. Özellikle 11. ve 12. sınıfların programında öğrencilerin Yüksek Öğrenimle ilgili tercihleri doğrultusunda sözel sınıf, sayısal sınıf, eşit ağırlık sınıfı ve İlahiyata hazırlık sınıfı oluşturularak derslerin yoğunluğu buna göre ayarlanabilir. Böylece öğrenciler hedefledikleri alana uygun çalışabilecekleri gibi meslek dersi öğretmenleri üzerindeki, *bu öğrencileri fazla sıkılmayın* baskısı da kalkmış olur.

17. KAYNAKÇA

- Acar, Cevat, Muhammet. "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dinî Sorumluluk Düzeylerinin İncelenmesi: Bingöl Örneği". Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4 (2014/2):151-161.
- Acuner, H. Yusuf. İmam Hatip Okulları. Rize: STS Yayınları. 2016.
- Adam, Hüdaferdi. "The Profile Of Imam-Hatip Schools In Contemporary Turkey (From the Beginning until 1997)" Akademik Araştırmalar Dergisi 19 (2003): 163-182.
- Aslanargun, Engin. "Okul-Aile İşbirliği ve Öğrenci Başarısı Üzerine Bir Tarama Çalışma", Sosyal Bilimler Dergisi 18 (2007): 119-135.
- Aşlamacı, İbrahim - Eker, Emrah. "İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Okul Aidiyet ve Dinî Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". Değerler Eğitimi Dergisi. 14/32(2016): 7-38.
- Aşlamacı, İbrahim - Eker, Emrah. "İmam-Hatip Lisesi Öğrenci Velilerinin Çocuklarının Eğitimine Katılım durumları: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma". Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities 1 (2017): 153-185. <http://dx.doi.org/10.12738/talim.2017.2.0007>.
- Aşlamacı, İbrahim. "İHL Öğrencilerinin Meslek Dersleri ve Meslek Dersi Öğretmenlerine Yönelik Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 17/ 1,(2017) 197-232.

- Aşlamacı, İbrahim. Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri: Profiller, Algılar, Memnuniyet, Aidiyet. İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi, 2017.
- Ateş, Pembegül. İmam Hatip Lisesi'nde Okuyan Öğrencilerin İmam Hatip Lisesi'ni Tercih Nedenleri ve Beklentileri (Gaziantep Örneği) Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi. 2016.
- Cüceloğlu, Doğan. İnsan ve Davranışı, İstanbul: Remzi Kitabevi. 1992.
- Çalışkanoglu, Şahin. "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri-Çorum Örneği", Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi. 2018.
- Çelenk, Süleyman. "Okul Başarısının Ön Koşulu: Okul Aile Dayanışması", İlköğretim-Online. 2/2, (2003): 28- 34.
- Elmacioğlu, Tuncer. Başarıda Aile Faktörü, İstanbul: Hayat Yayınları. 1998.
- Erdoğan, Çetin - Demirkasimoğlu, Nihan. "Ailelerin Eğitim Sürecine Katılımına İlişkin Öğretmen ve Yönetici Görüşleri". Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 16/3,(2010): 399-431.
- Ergül Topçu, Aysun. "Okullarda Akran Zorbalığının Yaygınlığı ve Doğası Üzerine Bir Derleme". Kriz Dergisi, 26/2 (Ağustos 2018): 0-0.
- Fidan, Zekai. (2018). "Ortaöğretim Öğrenci Velilerinin Çocuklarının Başarı Durumlarıyla İlgilenmeme Nedenleri", Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi (ULED). 2/2. (2018): 61-71
- Gencer, Nevzat. "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinde Okul Aidiyet Duygusu (Çorum Örneği)". Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 21/39 (2019): 149- 172.
- Karahan, T. Fikret. "Lise Öğrencilerinin Problemlerini Etkileyen Faktörler," Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 8/1. (2015): 147-156.
- Karateke, Tuncay. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Batman Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi. 2010.
- Kasatura, İlky. Okul Başarisından Hayat Başarisına, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi. 1991.
- Kaymakcan, Recep - Aşlamacı, İbrahim. "İmam-Hatip Liseleri Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme", Değerler Eğitimi Dergisi. 9/22,(2011): 21-101.
- Korkmaz, Mehmet., (2013), "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri", Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16. (2013):7-40.
- Mücahit, Mustafa. (2017), "Öğrencilerin Gözüyle Meslek Dersleri ve Meslek Dersleri Öğretmenleri (Sivas İli Örneği)", CÜ Sosyal Bilimler Dergisi. 41/1. (2017/1): 73-99.
- Öcal, Mustafa. 100. Yılında İmam Hatip Liseleri (1913-2013). İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Özdemir, Yalçın – Tunçer, İrem – Yavuz, Gizem – Özdemir, Melek. "Ergen Öğrencilerin Okulda Temel Psikolojik Gereksinimleri Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". Ege Eğitim Dergisi 16/2. (2015): 441-458.

- Özensel Ertan - Aydemir, M. Ali. "Türkiye İmam-Hatip Lisesi Öğrenci Profili Araştırması". Türkiye İmam-Hatipliler Vakfı(TİMAV) Araştırma Raporu. 2015. <https://timav.org.tr/raporlar/turkiye-imam-hatip-lisesi-ogrenci-profil-arastirmasi>.
- Özgür, İren. İmam Hatip Okulları İnanç Siyaset ve Eğitim. (Çev: Hazal Yalın, Egemen Özkan), İstanbul: Kitap Yayınevi. 2015.
- Öztemel, Kemal. "Lise Öğrencilerinin Kariyer Karar Verme Güçlüklerinin Yordayıcıları Olarak Algılanan Sosyal Destek ve Cinsiyet". Türk Eğitim Bilimleri Dergisi.11/3, (2013/Yaz): 241-257.
- Polat, F. Büşra - Ardıç, Kadir - Özdemir, Yasemin. "Bireysel Kariyer Planlamada Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Sakarya Devlet Okulları Örneği". İşletme Bilimi Dergisi (JOBS), 4/1(2016): 29-65.
- Sarı, Mediha. "Empatik Sınıf Atmosferi ve Arkadaşlara Bağlılık Düzeyinin Lise Öğrencilerinin Okul Yaşam Kalitesine Etkisi", Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. 18/1, (2012): 95-119.
- Sarı, Mediha. "Lise Öğrencilerinde Okula Aidiyet Duygusu". Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13/1,(2013): 147-160.
- Soner, Oya. (2000), "Aile Uyumı Öğrenci Öz güveni ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkiler", M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğilim Bilimleri Dergisi. 12. (2000): 249-260.
- Tan, Hasan. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Teori ve Uygulama. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986.
- Türkiye İmam Hatipler Vakfı (TİMAV). "Türkiye İmam Hatip Lisesi Öğrencileri Profil Araştırması (Temel Sorunlar, Beklentiler ve Değer Yapıları)." Erişim: 12.07.2019. <https://timav.org.tr/raporlar/turkiye-imam-hatip-lisesi-ogrenci-profil-arastirmasi>,
- Türkmen Gül, Emine. "İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları". Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi. 1998.
- Türnüklü, Abbas - Şahin, İdris. "İlköğretim Okullarında Öğrenci Çatışmaları ve Öğretmenlerin Bu Çatışmalarla Başa Çıkma Stratejileri". Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 8/30. (Bahar/2002): 283-302.
- Ünlü, Yıldız. "İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları". Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1999.
- Ünsür, Ahmet. Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Yıldırım, Nail - Yalçın, Recep. "İmam Hatip Okulu Öğrenci Veli Görüşlerinin Nitel Bir Analizi". Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2/4, (Eylül/2015): 1-23.